

MATKALLA EDISTYKSEN TUOLLE PUOLEN

**Worldwatch-instituutti innovatiivisena ideologina *Maailman tila* -
raporteissa 1998-2002**

*“No challenge is greater, or more satisfying, than building an environmentally sustainable global economy,
one where economic and social progress can continue...many centuries beyond.”*

(Brown & Flavin. 1999: 21)

Johanna Kentala

Pro gradu -tutkielma

Valtio-oppi

Yhteiskuntatieteiden ja

filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Kevät 2007

TIIVISTELMÄ

MATKALLA EDISTYKSEN TUOLLE PUOLEN

Worldwatch-instituutti innovatiivisena ideologina Maailman tila -raporteissa 1998-2002

Johanna Kentala

Valtio-oppi

Pro gradu-tutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Ohjaajat: Heino Nyyssönen ja Pekka Korhonen

Kevät 2007

sivumäärä: 72 sivua

Tutkimuksen kohteena on Worldwatch-instituutin ajattelu, jossa keskeinen vaatimus on siirtyminen nykyisestä kestäättömästä talousjärjestelmästä kestäväan talousjärjestelmään ja kestäväan yhteiskuntaan. Tutkimuksen tarkoitus on selvittää miten Worldwatch-instituutti legitimoii vaatimuksensa, mihin periaatteisiin ja arvoihin sen vaatimus nojaa ja mihin vaatimuksen perusteluissa vedotaan. Lisäksi kysytään, voidaanko Worldwatch-instituutin ajattelua nimittää ideologiaksi.

Tutkimuksen analyysimenetelminä käytetään Quentin Skinnerin innovatiivisen ideologin teoriaa sekä Aristoteleen teoriaan pohjautuvaa retorista analyysiä. Tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen muodostaa näiden lisäksi ideologiateoria, jossa tarkastellaan ideologian kehitystä aina Platonin ideaopista Marxin ja Engelsin kautta Mannheimin, Gramscin ja Althusserin sekä Michael Freedenin ideologiakäsitykseen.

Tutkimuksen aineisto muodostuu Worldwatch-instituutin *Maailman tila* -raporttien vuosien 1998-2002 keskeisimmistä artikkeleista, joita tutkimukseen on valittu kymmenen yhteensä 48 artikkelin joukosta.

Tutkimuksen analyysissä keskitytään tarkastelemaan neljää käsitettä, joita Worldwatch-instituutti käyttää Skinnerin innovatiivisen ideologin tavoin. Näitä ovat kestävyys, kasvu, globalisaatio ja edistys. Tutkimuksessa tarkastellaan, miten instituutti pyrkii näiden käsitteiden avulla legitimoimaan vaatimuksensa kestäväan yhteiskuntaan siirtymisestä. Instituutin toimintaa motivoivia periaatteita ovat (1) kaikkien ihmisten perustarpeiden tyydyttäminen ilman että samalla tuhotaan elämää ylläpitävä luonnonjärjestelmä sekä (2) talouden ja ihmisten hyvinvoinnin riippuvuus luonnonjärjestelmien hyvinvoinnista. Instituutti vetoaa muun muassa ihmisten samanarvoisuuteen kaikkialla maapallolla sekä nykyisten sukupolvien vastuuseen tulevien sukupolvien elinmahdollisuuksista.

Tutkimuksen tulokset osoittavat lisäksi, että Worldwatch-instituutin ajattelu ei varsinaisesti muodosta omaa ideologiaa, *worldwatchismia*, mutta on luonteeltaan ideologista ajattelua, koska se haastaa olemassa olevat toimintatavat ja pyrkii muuttamaan niitä. Instituutin ideologia on lähellä yleistä länsimaista kehitysajattelua, jota edustavat esimerkiksi YK:n ympäristöjärjestöt.

Avainkäsitteet: Worldwatch-instituutti, ideologia, kestävyys, edistys, globalisaatio, ympäristö, talouskasvu

SISÄLLYSLUETTELO

1. MATKALLE	1
1.1. TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT.....	1
1.2. TUTKIMUSONGELMA	4
1.3. AINEISTON RAJAUS.....	4
1.4. TUTKIMUKSEN RAKENNE.....	6
2. KARTTA	9
2.1. IDEOLOGIAKÄSITE.....	9
2.2. INNOVATIIVINEN IDEOLOGI	18
2.3. RETORINEN ANALYYSI	24
2.3.1. Puhujan ja argumentoinnin merkitys	26
3. KESTÄVÄÄN YHTEISKUNTAAN	31
3.1. WORLDWATCH PUHJANA	31
3.2. WORLDWATCH INNOVATIIVISENA IDEOLOGINA	33
3.2.1. Worldwatchin periaatteet	34
3.2.2. Innovatiivisen ideologin käsitteet	35
Kestävyys	36
Kasvu.....	42
Globalisaatio	46
Edistys	53
3.3. WORLDWATCHISMI	58
4. EDISTYKSEN TUOLLA PUOLEN?.....	60
LÄHTEET.....	65

1. MATKALLE

1.1. Tutkimuksen lähtökohdat

Vuoden 2007 alussa eletään murroskautta ihmiskunnan historiassa. Aiemmin lähestulkoon marginaalisina aiheina pidetyistä ympäristöongelmista, kuten ilmastonmuutoksesta, on tullut jokapäiväisiä uutisaiheita kaikkialla maailmassa. Poliitikot, yhtä lailla Suomen eduskuntavaalien ehdokkaat kuin Euroopan johtajat, ovat ottaneet viestikseen, että ihmisen on elettävä tasapainossa ympäristönsä kanssa ja että talouden on rakennuttava kestäväälle pohjalle. Myös talouselämän puolella ympäristökysymykset ovat saaneet entistä enemmän huomiota.

Erityisesti ilmastonmuutosta koskevia huolestuneita puheenvuoroja riittää. Eräs eniten keskustelua herättäneistä lienee entisen Yhdysvaltain varapresidentti Al Goren tähdittämä dokumentti *Epämiellyttävä totuus*, joka keräsi syksyllä 2006 elokuvateattereihin ennätysyleisöjä ympäri maailmaa. Suomessa yllättävä puheenvuoro ilmastonmuutoksen uhasta tuli vain jokin aika sitten entiseltä Nokian toimitusjohtajalta ja nykyiseltä Shellin hallituksen puheenjohtajalta Jorma Ollilalta, jota voidaan pitää merkittävänä talouselämän mielipidevaikuttajana (ks. Helsingin Sanomat 28.1.2007).

Ilmastonmuutos on alkanut entistä suuremmalla varmuudella paljastua ihmisen aiheuttamaksi. Helmikuun alussa julkaistun Kansainvälisen ilmastonmuutospaneelin (IPCC) neljännen arviointiraportin ensimmäinen osa toteaa, että ilmastonmuutos on yli 90 prosentin todennäköisyydellä ihmisen aiheuttama (International Panel for Climate Change 2007: 3). Vaikka ympäristötutkijat ovat kertoneet samaa viestiä jo pitkään, nyt sen arvoa nostaa yksimielisyys, jota hallitusten välisen elimen IPCC:n raportin julkaiseminen tutkijoilta ja mukana olevilta valtioiden edustajilta vaatii. Enää ei vakavasti käydä keskustelua siitä, onko ilmastonmuutos tapahtumassa ja mikä sen aiheuttaa. Sen

sijaan kysymys kuuluu nyt, miten ilmastonmuutokseen varaudutaan ja miten sitä vielä voitaisiin torjua.

Worldwatch-instituutti perustettiin vuonna 1974 öljykriisin jälkimainingeissa tutkimaan ja jakamaan tietoa maailman talouden aiheuttamasta vahingosta luonnonympäristölle. Se oli yksi ensimmäisistä ympäristön ja talouden välisiin suhteisiin keskittyneistä itsenäisistä tutkimusorganisaatioista ja sai sen vuoksi alalla merkittävän sijan. Sen viesti on alusta alkaen ollut, että ihmisen on elettävä tasapainossa luonnonjärjestelmien kanssa, jotta elämän jatkuminen maapallolla olisi pitkällä aikavälillä mahdollista. Ilmastonmuutos on vain yksi, vaikkakin merkittävä, ilmentymä tämän tasapainon rikkoutumisesta. Worldwatch-instituutin keskeisin sanoma on luettavissa sen omasta missiosta, jonka se internetsivuillaan määrittelee seuraavasti:

“The Worldwatch Institute is an independent research organization that works for an environmentally sustainable and socially just society, in which the needs of all people are met without threatening the health of the natural environment or the well-being of future generations. By providing compelling, accessible, and fact-based analysis of critical global issues, Worldwatch informs people around the world about the complex interactions between people, nature, and economies. Worldwatch focuses on the underlying causes of and practical solutions to the world's problems, in order to inspire people to demand new policies, investment patterns and lifestyle choices.” (Worldwatch Institute 2005a)

Yli kolmen vuosikymmenen ajan se on toistanut sanomaansa ilman että merkittävää muutosta kestävämpään suuntaan olisi ympäröivässä yhteiskunnassa todella tapahtunut.

Worldwatch-instituutin omaksumaan näkökulmaan vaikuttaa epäilemättä sen sijainti Washington D.C.:ssä, Yhdysvalloissa ja siten sen johdon ja tutkijakunnan länsimaisuus. Instituutin tutkijat ovat koulutukseltaan lähinnä talous-, ympäristö- ja luonnontieteilijöitä sekä kansainvälisten suhteiden ja hallinnon tutkijoita.

(Worldwatch Institute 2005b) Instituutin hallituksessa kymmenen yhdysvaltalaisen jäsenen lisäksi yksi jäsen Norjasta, Japanista, Alankomaista ja Suomesta¹. (Worldwatch Institute 2005c)

Toinen instituutin näkökulmaan paljon etenkin tämän tutkimuksen aikajänteellä (1998-2002) vaikuttanut tekijä on sen perustajan Lester Brownin ajattelu. Brown on ympäristöliikkeen piirissä tunnettu ja arvostettu ajattelija. Worldwatch-instituutin johdossa hän vaikutti instituutin toimintaan vahvasti aina vuodesta 1974 vuoteen 2001 saakka, jolloin hän erosi instituutin johdosta ja lähti perustamaan uutta tutkimusorganisaatiota, Earth Policy -instituuttia. Brown on saanut useita tunnustuksia työstään erityisesti maapallon väestö- ja resurssikysymysten parissa. (Earth Policy Institute 2005) Hänen jälkeensä instituutin johtoon nousi sen pitkäaikainen tutkija Christopher Flavin.

Tämän tutkimuksen aineistona käytettävä *Maailman tila* -raportti² on Worldwatchin julkaisuista luetuin ja laajalle levinnein. Vuonna 2002 raporttia käännettiin 39 kielelle (Flavin 2002: viii) ja yli 500 korkeakoulua käytti sitä opetustekstinä aina biologiasta politiikan tutkimukseen (Worldwatch Institute 2005d). *Maailman tila* -raportin tärkeimmäksi yleisöksi instituutti itse määrittelee kansalliset hallitukset, YK-järjestöt, kansainvälisen kehitysyhteistyön toimijat ja lainsäätäjät. (Worldwatch Institute 2005e) *Maailman tila* -raportin lisäksi instituutti julkaisee kausittaisia erikoistutkielmia ajankohtaisista ympäristöasioista, vuodesta 1992 vuosittain ilmestynyttä maailman trendeihin taulukoin ja lyhyin katsauksin perehtyvää *Vital Signs* -julkaisua, joka toinen kuukausi ilmestyy *World Watch* -aikakauslehteä sekä muita epäsäännöllisesti ilmestyviä kirjoja ja julkaisuja (Worldwatch Institute 2005d).

---

¹ Europarlamentaarikko Satu Hassi

² State of the World -report

1.2. Tutkimusongelma

Worldwatch-instituutti ilmoittaa tavoitteekseen ympäristöllisesti ja sosiaalisesti kestävästä yhteiskunnan rakentamisesta. Tämän tutkimuksen tarkoitus on selvittää millä tavoin Worldwatch-instituutti legitimoii sanomansa nykyisen talousjärjestelmän kestävästä ja miten se hyödyntää tälle ajalle tyypillistä sanastoa tuossa legitimoinnissaan. Millaiset periaatteet ja arvot ovat sen toiminnan vaikuttimia ja mihin vetoamalla se uskoo parhaiten voivansa vaikuttaa yleisönsä? Ja voidaanko Worldwatch-instituutin ajattelua kutsua ideologiaksi?

Tutkimuskysymykseni ovat siten seuraavat:

- 1) *Miten Worldwatch-instituutti legitimoii toimintansa?*
- 2) *Millaiset arvot ja periaatteet ovat Worldwatch-instituutin toiminnan vaikuttimia?*
- 3) *Mihin vetoamalla Worldwatch uskoo parhaiten vaikuttavansa yleisöön ja miksi?*
- 4) *Voidaanko Worldwatchin ajattelua nimittää ideologiaksi?*

Ensimmäiseen ja toiseen tutkimuskysymykseen vastausta etsitään Quentin Skinnerin innovatiivisen ideologin teorian avulla. Analyysin kohteeksi on otettu neljä keskeistä, aikakaudelle tyypillistä avainkäsitettä, joiden käyttöä tarkastellaan Skinnerin teorian pohjalta. Näitä käsitteitä ovat *kestävyys*, *kasvu*, *globalisaatio* ja *edistys*. Kolmanteen kysymykseen vastaamisessa apuna käytetään alun perin Aristoteleen teoriaan pohjautuvaa retorista analyysiä. Neljänteen kysymykseen vastausta etsitään tarkastelemalla ideologiakäsitteen kehitystä ja käyttötapoja.

1.3. Aineiston rajaus

Tutkimuksessa käytetty aineisto on koottu viiden, vuosittain ilmestyvän Worldwatch-instituutin *Maaailman tila* -raportin artikkeleista, jotka on julkaistu vuosina 1998-2002. Ensimmäinen *Maaailman tila* -raportti julkaistiin jo vuonna 1984. Aineiston rajautuminen juuri vuosien 1998-2002 raportteihin johtuu ensinnäkin

siitä, että instituutti toimitti keväällä 2003 sähköisessä muodossa³ tutkimusta varten juuri näiden vuosien raportit, eikä aiempia raportteja sähköisessä muodossa ole saatavina. Toisekseen tutkimuksessa haluttiin keskittyä mahdollisimman tuoreisiin raportteihin ajankohtaisuuden säilyttämiseksi. Aineiston tuoreus vaikutti myös analyysin kohteeksi valikoituneisiin käsitteisiin. Esimerkiksi *globalisaatiosta* tai *kestävästä kehityksestä* ei juuri puhuttu vielä 1980-luvun puolivälissä. Aineisto päättyy vuoteen 2002, koska vuodesta 1984 vuoteen 2002 *Maailman tila* -raportit noudattavat hyvin samanlaista, useita eri aihepiirejä käsittelevää, noin kymmenen artikkelin muotoa. Myös artikkeleiden kirjoittajat ja instituutin tutkijakunta pysyvät hyvin samankaltaisina niiden vuosien ajan. Sen sijaan vuoden 2003 raportissa tutkijakunta on muuttunut ja laajentunut. Vuodesta 2004 lähtien instituutti on uudistanut *Maailman tila* -raporttia siten, että raportin kaikki artikkelit keskittyvät tarkastelemaan yhtä pääaihetta useista näkökulmista. Näiden muutosten vuoksi uusimmat raportit on jätetty aineiston ulkopuolelle.

Aineistoon valikoitui *Maailman tila* -raporttien 1998-2002 yhteensä 48 artikkelista 10 tutkimuksen kannalta kaikkein keskeisintä artikkelia, käytännössä kaikki viiden raportin aloittavat ja päättävät artikkelit. Niiden kuusi eri kirjoittajaa ovat instituutin johtohahmoja, kyseisen raportin toimittajia tai pitkäaikaisia instituutin tutkijoita. Tutkimuksessa on otettu se linja, että nämä, yleensä kyseisen raportin johdantona tai yhteenvetona toimivat, artikkelit edustavat instituutin yhteistä näkemystä. Tämän vuoksi artikkeleihin viitataan instituutin eikä kirjoittajan nimellä.

Olisi mahdollista pidemmällekin pohtia sitä, edustavatko juuri nämä artikkelit ja

---

3 Koska käytetty aineisto on sähköisessä muodossa, esiintyy sivunumeroissa poikkeuksia vuoden 1998 raportin artikkelien osalta. Koska nämä artikkelit ovat erillisinä tiedostoina, kukin artikkeli alkaa sivunumerosta 1. Raportin painetussa versiossa sivunumerot noudattavat normaalisti artikkelien keskinäistä järjestystä. Normaali numerointi on käytössä aineistossa vuodesta 1999 eteenpäin.

nämä kirjoittajat mahdollisimman pitkälle instituutin yhtenäistä näkemystä. Niistä voidaan löytää pieniä ristiriitaisuuksia ja todennäköisesti tutkijat ovat eri mieltä yksittäisistä kysymyksistä. Voitaisiin myös teorisoida sitä kysymystä, vastaako yhden tutkijan näkemys koko instituution näkemystä. Samalla tavalla voidaan kysyä onko vaikkapa Kari Palonen sama kuin Jyväskylän valtio-oppi tai vastaako Matti Vanhasen mielipide keskustan mielipidettä. Koska tämä pohdiskelu laajentaisi tutkimusta ja veisi sitä pois nykyisestä fokuksesta, on päädytty ratkaisuun, jossa artikkeleiden kirjoittajien näkemys on tässä tapauksessa sama kuin instituutin näkemys. Mitään sen tarkempaa instituutin mielipidettä ei ole tämän mittaisessa tutkimuksessa mahdollista esittää.

Maailman tila -raporttien rakenteeseen kuuluu, että laajojen alku- ja loppuartikkeleiden välillä käsitellään yksityiskohtaisia tutkimusaiheita, kuten energian- ja ruoantuotannon tai luonnonsuojelun kysymyksiä. Näitä artikkeleita ei ole otettu mukaan tutkimukseen, koska on katsottu, että ne eivät tässä tutkimuksessa tuo merkittävää lisäarvoa kokoaville alku ja loppuartikkeleille ja, että ne lisäksi tekisivät aineistosta liian laajan. Tutkimuksen aikana niihin on toki perehdytty, mutta niihin ei suoraan viitata aineiston analyysissä. Lisäksi taustatietoa instituutista ja sen tutkijoista on hankkittu paitsi Worldwatchin internet-sivuilta sekä instituutin julkaisemista *World Watch* -lehdistä vuosilta 1998-2002, myös haastatteleamalla yhtä instituutin tutkijaa joulukuussa 2006.

1.4. Tutkimuksen rakenne

Tutkimuksessa lähdetään liikkeelle ideologiakäsitteen historiasta ja käyttötavoista keskeisimmillä ideologiateoreetikoilla sekä aivan viimeaikaisessa tutkimuksessa. Ideologiakäsitteelle keskeisen todellisen ja kuvitellun maailman toisistaan erottamisen katsotaan olevan peräisin jo Platonin ideaopista. Luvussa tarkastellaan ideologiakäsitteeseen merkittävimmin vaikuttaneiden teoreetikkojen, kuten Marxin ja Engelsin, Mannheimin, Gramscin ja Althusserin tulkintoja

käsitteestä heidän keskeisimmissä ideologiaa tarkastelleissa teoksissaan sekä perehdytään lyhyesti brittiläisen ideologian nykytutkijan Michael Freedenin näkemykseen ideologiateoriasta. Lisäksi luodaan katsaus ideologiakäsitteen käyttötapoihin nykyisessä politiikan tutkimuksessa Kathleen Knightin tutkimuksen pohjalta. Luvun tarkoituksena ei ole kirjoittaa kaiken kattavaa ideologian historiaa, vaan osoittaa käsitteen monnimerkityksellisyys ja merkityksen muuttuminen eri aikakausina sekä löytää olennainen tämän tutkimuksen taustaksi.

Ideologiakäsitteen jälkeen perehdytään Quentin Skinnerin innovatiivisen ideologin teoriaan. Tässä lähteinä toimivat pääasiassa Skinnerin teos *Visions of Politics Vol. 1: Regarding Method* (2002) sekä Skinnerin kaksi artikkelia James Tullyn toimittamassa teoksessa *Meaning and Context. Quentin Skinner and his Critics* (1988) ja Kari Palosen tulkintoja Skinnerin innovatiivisen ideologin teoriasta teoksessa *Quentin Skinner. History, Politics, Rhetoric* (2003) ja artikkelissa *Retorinen käänne poliittisen ajattelun tutkimuksessa. Quentin Skinner, retoriikka ja käsitehistoria* (1996). Skinnerin teoria toimii myös yhtenä analyysimetodina ja sen pohjalta pyritään vastaamaan kahteen ensimmäiseen tutkimuskysymykseen.

Kolmantena osiona teorialuvussa on Aristoteleen ajatteluun pohjautuvan retorisen analyysin tarkastelu. Retorisella analyysillä on tutkimuksessa sivurooli ja sen tavoitteena on lähinnä auttaa selvittämään sitä, mihin Worldwatch-instituutti pyrkii tekstissään vetoamaan (tutkimuskysymys 3.) sekä tuomaan esiin instituutin ominaisuuksia puhujana (*ethos*). Tässä Aristoteleen *Retoriikka* -teoksen lisäksi lähteinä käytetään Marja-Liisa Kaakkuri Knuutilan *Argumentti ja kritiikki* -teosta (1998) sekä Chaïm Perelmanin teosta *Retoriikan valtakunta* (1996).

Aineiston analyysissä tarkastellaan ensin Worldwatch-instituuttia puhujana sekä sen suhdetta yleisöön. Varsinainen pääpaino on avainkäsitteiden tarkastelu Skinnerin innovatiivisen ideologin strategioiden näkökulmasta. Siinä pyritään

vastaamaan kolmeen ensimmäiseen tutkimuskysymykseen siitä, miten Worldwatch sanomaansa legitimoii näiden käsitteiden avulla, mitkä arvot ja periaatteet vaikuttavat sen toiminnan taustalla sekä mihin se puheessaan vetoaa. Tutkimuksessa ei arvioida maailman tilaa tai sitä, ovatko instituutin esittämät ongelmat tai niiden ratkaisut todellisia tai oikeita.

Avainkäsitteiden analyysissä tarkastellaan luonnollisesti myös näiden käsitteiden alkuperää, niihin läheisesti liittyviä määritelmiä, kritiikkiä ja ajankohtaisia käyttötapoja. *Kestävyiden* osalta keskeiseksi nousee muun muassa kestävän kehityksen käsitteen synty WCSD:n *Our Common Future* -raportin (1987) yhteydessä sekä YK:n ympäristö- ja kehityskokouksessa Rio de Janeirossa tehdyt linjaukset. *Globalisaatioon* liittyen tarkastellaan runsaan globalisaatiokirjallisuuden joukosta teoksia Raimo Väyrysen *Globalisaatiokritiikki ja kansalaisliikkeet* (2001), Jan Aart Scholten *Globalization, a critical introduction* (2000) sekä Martin Wolfin *Why Globalization Works* (2005). *Edistys*-käsitteen kritiikkiä puolestaan tarkastellaan John Grayn teoksien *Straw Dogs* (2002) ja *Heresies* (2004) kautta. Avainkäsitteiden analyysin jälkeen pohditaan neljättä tutkimuskysymystä eli sitä, voidaanko Worldwatch-instituutin ajattelua nimittää ideologiaksi.

Tutkimuksen lopuksi tarkastellaan saatuja tuloksia ja pohditaan vastaavatko ne alussa esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Samalla pohditaan myös sitä, mikä tutkimuksessa jäi avoimeksi, mitä olisi voitu tehdä toisin ja millaisia jatkotutkimusmahdollisuuksia tämä tutkimus tarjoaa.

2. KARTTA

2.1. Ideologiakäsite

Ideologiakäsitteen historia ja erilaiset käyttötavat ovat olennainen lähtökohta tälle tutkimukselle, jossa tarkoituksena on selvittää, voidaanko Worldwatchin ajattelua kutsua ideologiaksi ja tältä pohjalta myös sitä, onko ideologiakäsitteen käyttö tässä tutkimuksessa ylipäättään perusteltua. Vaikka viime vuosikymmeninä ideologiakäsitteen tulkinnaksi on yleistynyt pelkkä ajatuskokoelma tai uskomusjärjestelmä (Knight 2006: 625), on silti tärkeää tarkastella myös sitä painolastia, joka ideologiakäsitteelle on sen yli 200-vuotisessa historiassa kertynyt. Vain tätä taustaa vasten voidaan aidosti pohtia, voidaanko Worldwatch-instituutin ajattelua nimittää ideologiaksi.

Ideologiakäsitteen tekevät ongelmalliseksi paitsi sen lukuisat tulkinnat, myös se halventava merkitys, jossa sitä on käytetty Napoleonin ajoista lähtien, kun tämä leimasi imperialistisia tavoitteitaan vastustavan filosofiryhmän ”ideologisteiksi” (Mannheim 1936: 64). Erilaisiin ilmiöihin viitataan usein arkikielessäkin ideologia-sanalla ja useimmiten tällä sanalla on negatiivinen sävy (Tammilehto 2001: 241). Toisen ajattelua voidaan nimittää ideologiseksi silloin, kun se halutaan leimata käytännön kannalta epärealistiseksi tai turhaksi (Mannheim 1936: 64). Ideologiaa halventavassa merkityksessä on käytetty ja käytetään usein aseena ryhmien välisissä kamppailuissa. Napoleon käytti hyväkseen hallitsevaa asemaansa leimatessaan vastustajansa ideologisteiksi, proletariaatti puolestaan käytti ideologiaa hallitsevaa ryhmää vastaan marxilaisessa politiikan teoriassa. (ibid.: 66) Sanana ideologia on peräisin Ranskan vallankumouksen jälkeiseltä ajalta, jolloin Antoine Destutt de Tracy yritti luoda uuden *ideoiden tieteen* (Heywood 2003: 6). Hänen tavoitteenaan oli perustaa ajattelun ja toiminnan ideaalit empiirisesti todistettavalle pohjalle, jolta nousisi sekä ideoiden kritiikki että ideoiden tiede. Tämä yritys oli linjassa Ranskan positivistisen liikkeen kanssa, joka uskoi että

yhteiskuntaa voitaisiin tutkia samoilla välineillä, joita käytettiin luonnontieteissä. (Freeden 2003: 4-5) Sanan alkuperäisellä merkityksellä on ollut vain vähän merkitystä sen myöhemmälle käytölle (Heywood 2003: 6).

Käsitys ideologiasta liittyy läheisesti todellisuuden ja kuvitelman erottamiseen toisistaan. Tämän jaon juuret voidaan löytää jo Platonin ideaopista. Platonin mukaan empiirisen ja muuttuvan maailman ilmiöt ovat koko olemisensa velkaa ideoiden maailmalle, joka on pysyvä ja kiinteä. Hänen mukaansa vain idea on todella olemassa ja oikean tiedon hallinta on ideoiden tuntemista. (Platon 1981: VI 511b-c, s. 246) Platonin mukaan siis tieto on yleistä, eikä riipu katsojan näkökulmasta, koska todellinen tieto kohdistuu ideoihin, jotka ovat ihmistietoisuudesta riippumattomia. Sen sijaan aistein havaittava maailma, ideaalimaailmasta poiketen, ilmenee erilaisena katsojan näkökulman mukaan. Koska aito tieto ei voi olla suhteellista, ei se kohdistu aistein havaittavaan kokemustodellisuuteen. Havaintotodellisuudesta meillä voi olla ainoastaan uskoa tai luuloa. (Platon 1979: 79d Saarisen 1985: 28 mukaan) Platonin kuuluisan luolavertauksen mukaisesti ihmiset ovat kuin luolassa istujat, jotka kuvittelevat luolan seinälle heijastuvia varjoja todellisiksi asioiksi ja esineiksi. Koska he eivät koskaan ole kokeneet muuta, heillä ei ole vertailukohtaa. Mutta jos nämä ihmiset pääsevät irti ja suunnistavat luolasta ulos, he näkevät varjotodellisuutensa oikeat aiheuttajat: valon ja empiiriset objektit. (Platon 1981: VII 514 - 516c, s. 247-249) Ideologian ja todellisuuden suhde nähdään etenkin marxilaisissa ideologiateorioissa niin, että ideologia peittää todellisuuden näkyvistä (vrt. Marx ja Engels myöhemmin tässä tekstissä) tai että todellisuutta ei koskaan voida aistein havaita ja siksi elämme kaikki osana ideologiaa (vrt. esim. Althusser).

Ehkä kaikkein läheisimmin ideologiakäsité liitetään juuri marxilaisuuteen. Karl Marx ja Friedrich Engels eivät kirjoituksissaan kuitenkaan pidä omaa ajatteluaan ideologisena. Sen sijaan he käsittävät teoksessaan *The German Ideology* ideologian juuri valheellisena maailman kuvana, joka peittää alleen todellisen maailman. He

uskovat, että empirian avulla on mahdollista nähdä maailma ja ihmiset sellaisina kuin he todella ovat. Heille ideologia on kuin *camera obscura*, jossa ihmiset ja heidän olosuhteensa näyttäytyvät ylösalaisin. (2001: 68) Tämä Marxin ja Engelsin vertaus voidaan löyhästi yhdistää myös Platonin luolavertaukseen, jossa ihmiset näkevät vain luolan seinälle heijastuvat varjot ja luulevat niitä todellisiksi. Samalla tavoin kuin Platonille ideat ovat todellisia ja staattisia ja näkyvä todellisuus pelkkää virtaa ja varjoja luolan seinillä, Marxille ja Engelsille todellisuus perustuu aitoihin elämän prosesseihin ja konkreettiseen materiaan. Heille ihmistä ei voida luoda ajassa virtaavien ja muuttuvien ajatusten tai kuvitelmien kautta. Ihmisen tietoisuus ei määrittele elämää vaan elämä tietoisuuden. (2001: 69) Itse asiassa Platonin käsitys kääntyy Marxilla ja Engelsillä päinvastoin: siinä missä Platon ei luottanut minkään havaitun todellisuuteen vaan pelkästään ideoiden staattisuuteen ja olemassaoloon, Marx ja Engels nostavat materian ja empirian ainoaksi olemassa olevaksi todeksi. Heidän mukaansa ideologia, olipa sitten naamioitunut moraalisuudeksi, uskonnoksi tai metafysiikaksi, on vain materiaalisen elämän ylevöittämistä. Materiaalisen tuotannon ja kanssakäymisen kehityksessä ihminen muuttaa todellista olemassaoloaan, ajatteluaan ja ajatustensa tuotteita. (ibid.)

Työnjaon kehittyminen oli Marxin ja Engelsin mukaan syynä luokkajaon syntymiseen ja samalla ajattelun erottamiseen materiaalisesta maailmasta (2001: 63-64, 68). Ideologiakäsitteen historiassa ideologian ja luokkajaon kytkeminen toisiinsa oli Marxin ja Engelsin teorian yksi keskeisimmistä seurauksista. Heiltä on peräisin ajatus siitä, että kulloinkin vallassa oleva luokka hallitsee myös tuon ajan ajatuksia. Tästä seuraa, että yhteiskunnan materiaalista voimaa hallitsevilla on myös intellektuaalisen voiman hallinta. Jotta luokka voi kohota hallitsevaan asemaan, sen on kyettävä esittämään omat intressinsä koko yhteiskunnan yhteisinä intresseinä. Nämä ideologiset illuusiot ovat hallitsijoiden väline alamaistensa dominointiin ja kontrollointiin ja siten "historian tehtailuun" omien

intressiensä mukaisesti. Marxin ja Engelsin mukaan juuri ideologia myös mahdollistaa näiden hallitsevien ajatusten esittämisen totena, universaalisesti valideina ja järkeenkäyvinä (ibid.: 92, 94-97).

Siinä kun Marxin ja Engelsin teoriassa ideologia on hallitsevan luokan väline, jolla se alistaa muita luokkia, Mannheim uudistaa käsitettä laajentamalla sitä koskemaan kaikkia yhteiskuntaryhmiä. Kirjassaan *Ideology and Utopia. An Introduction to the Sociology of Knowledge* (1936) hän pohtii kysymystä siitä, kuinka on mahdollista, että identtiset ajatusprosessit samasta maailmasta synnyttävät niin monta tulkintaa maailmasta. (s. 8) Nämä erilaiset tulkinnat johtavat hänen mukaansa ajattelutapojen ja sitä kautta erilaisten ajatusjärjestelmien ja ideoiden maailmoihin. Tästä huolimatta nämä, usein keskenään konfliktissa olevat, ajatusjärjestelmät voidaan pelkistää vain erilaisiksi tavoiksi kokea "sama" todellisuus. (ibid.: 88-89) Tästä seuraa, että mikään ryhmä ei voi säilyttää yksinoikeutta toisten nimittämiseen ideologisiksi, koska leimaamalla muut ryhmä asettuu itse alttiiksi samalle leimaamiselle (ibid.: 66-67). Mannheimin vapauttaessa ideologian koskemaan kaikkien ryhmien ajattelua hän samalla mahdollistaa ideologiasanan käytön monikossa *ideologioina*.

Mannheimkaan ei täysin eroa Marxin ja Engelsin tulkinnoista, vaan omaksuu heiltä osittain käsityksen ideologiasta virheellisenä kuvitelmana maailmasta. (1936: 54) Mannheim jakaa ideologiakäsitteen yksilölliseen⁴ ja totaaliseen ideologiaan. Näistä yksilöllinen ideologia on juuri Marxin tulkintaan liittyvä käsitys ideologiasta yksilön psykologiaan liittyvänä, tietoisuuden vääristymänä ja laskelmoituna valehteluna tai itsepetoksena. Sen sijaan totaalinen ideologia on maailmankatsomus, kaiken käsittävä näkemys maailmasta, jonka tietty ryhmä omaksuu ja joka ilmentää tietyn historiallisen aikakauden ajatuksia ja ajatusjärjestelmiä. (ibid.: 57-62) Michael Freedenin mukaan Mannheimin

---

⁴ particular

totaalinen ideologiakäsite muuttaa koko ideologiakäsitteen merkitystä niin, ettei sillä enää tarkoiteta pelkästään poliittisen ylivoimallisuuden harjoittamista tai vastustamista vaan sitä voidaan tarkastella argumentteja selventävänä työkaluna. Enää ei kysytä mitä ideologia tekee vaan millaista ajattelua ideologia on. (2003: 16-17)

Antonio Gramsci puolestaan kehittää teoksessaan *Selections from the Prison Notebooks* ideologiakäsitettä marxilaisen perinteen sisällä. Hänen tunnetuin käsitteensä on hegemonia. Hänen teoriansa mukaan ideologista hegemoniaa harjoittaa hallitseva luokka paitsi valtion voimaa käyttämällä myös monin kulttuurisin keinoin (2001: 526) Gramscin teorian myötä ideologia voidaan ymmärtää paitsi pelkkänä valtion käyttämänä välineenä myös ei-valtiollisena yksilö- ja ryhmätoimintana (ibid.: 530-531). Marxin ja Engelsin mukaan ideologiat ja filosofiat ovat harvojen ammattilaisfilosofien alaa, jotka eivät näe maailmaa sellaisena kuin se todella on (Marx ja Engels 2001: 96-97). Gramsci sen sijaan pyrkii osoittamaan, että kaikki ihmiset kykenevät olemaan filosofeja ja spontaani filosofia on sopivaa kaikille. Spontaaniin filosofiaan sisältyy kieli, jonka määrittelevät käsitteet, ei sisällöstä riippumaton kielioppi. Toisekseen siihen sisältyy terve järki sekä kolmanneksen yleinen uskonto ja siten myös koko uskomusjärjestelmä, taikausko, mielipiteet sekä tavat tarkastella asioita ja toimia. (ibid.: 626)

Gramsci nostaa näin ideologian erillisen tutkittavan ilmiön asemaan. Hänen lopullinen näkemyksensä ideologiasta on kuitenkin häilyvä. Toisaalta hän pysyttelee marxilaisessa näkemyksessä ja toisaalta pyrkii vapauttamaan ideologian sen negatiivisista konnotaatioista. Hän katsoo ideologian negatiivisten merkitysten johtaneen sen teoreettisen analyysin muotoutumiseen ja käsitteen luonteen muuttumiseen. Hänen mielestään olisi kuitenkin osattava erottaa tietyille rakenteelle välttämättömät, historiallisesti yhtenäiset ideologiat niistä, jotka ovat mielivaltaisia tai tehtyjä. Gramscin mielestä ideologiat ovat historiallisesti välttämättömiä ja niiden merkitys perustuu niiden psykologiseen kykyyn "organisoida" ihmismassoja ja luoda itsenäisiä "liikkeitä". (2001: 706-707)

Louis Althusseria pidetään merkittävänä ideologiakäsitteen uudistajana marxilaisessa traditiossa (Freeden 2003: 25). Althusser yhtyy Marxin ja Engelsin teoriaan siinä, että myös hän näkee ideologian hallitsevan luokan keinona alistaa työläisiä (1969: 132, 138). Useassa kohdin hänen ajattelunsa kuitenkin poikkeaa varhaisesta marxilaisesta ajattelusta. Toisin kuin Marx ja Engels, joille ideologia on yksi valheellinen kuva maailmasta, Althusser näkee ideologian toimivan useiden eri ideologisten valtiokoneistojen kautta. Näitä ovat niin uskonnolliset, oikeudelliset kuin kulttuurisetkin järjestelmät, samoin kuin media, perhe ja etenkin koulutusjärjestelmä. Samalla Althusser tuo ideologian myös yksityisen piiriin, koska poliittiset näkemykset maailmasta ovat läsnä kaikilla elämän alueilla. Huolimatta ideologian sijainnista eri yhteiskunnan alueilla, sen tehtävä on kuitenkin Althusserilla aina sama eli valtiota johtavan luokan ajatusten edistäminen. Valtiota hallitsevan luokan on hänen mukaansa aina hallittava myös kaikkia ideologisia valtiokoneistoja. (1969: 136-139) Koulutusjärjestelmä on Althusserin mukaan ideologisista valtiokoneistoista merkittävin, koska sen avulla hallitsevan luokan ideologia opetetaan lapsille. Koulu on hänen mukaansa ottanut kirkon entisen aseman dominoivana ideologisena valtiokoneistona, joka uusintaa yhteiskunnan tuotantosuhteet. (ibid. 148-149)

Luodessaan yleistä teoriaa ideologiasta Althusser tulee siihen johtopäätökseen, että tietyillä ideologioilla on, olivatpa ne sitten uskonnollisia, eettisiä tai poliittisia, aina historia ja niissä on aina kyse luokka-asetelmista. Sen sijaan ideologialla yleisesti ei ole historiaa. Althusserin mukaan ideologian erikoisuus on se, että sen rakenne ja tehtävä tekevät siitä ei-historiallista tai yli-historiallista todellisuutta siinä merkityksessä, että sen ne ovat muuttumattomia ja läsnä samassa muodossa läpi sen, mitä me kutsumme historiaksi. Althusser yhdistää ideologiaan suoraan Freudin käsityksen siitä, että alitajunta on aina olemassa olevaa, samoin siis ideologia on aina olemassa olevaa ja siten ikuista. (1969: 150-152)

Althusserin mukaan ideologia ilmentää yksilöiden kuviteltuja suhteita

olemassaolonsa todellisiin olosuhteisiin. Koska yksilöt välttämättä ajattelevat olemassaolonsa todellisista olosuhteista jollain tavalla, luovat he kuvitellun selityksen sille, miten he liittyvät todelliseen maailmaan. Ideologia on tuon selityksen ilmentymä. (1969: 153-155) Althusser tekee merkittävän eron Marxiin ja Engelsiin teesillään siitä, että ideologialla on myös materiaallinen olomuoto. Ideologiset valtiokoneistot ja niiden toiminta ovat ideologian toteutumia. Ideologia esiintyy aina koneistossa ja sen toiminnassa Tämä olemassaolo on materiaalista. Yksilön ottaessa osaa ideologisen koneiston toimintaan, hän toimii ideologiansa mukaan ja se on materiaalista. Tästä esimerkkinä rituaalit, kuten polvistuminen kirkossa, jotka ohjaavat toimintoja ja jotka siten ovat materiaalisia ilmentymiä ideologisissa koneistoissa. (ibid.:156-158) Althusser tekee vielä yhden eron Marxin ja Engelsin ajatteluun erottamalla ideologian luokasta tai ryhmistä ja liittämällä sen yksilöön. Althusserin ideologiateoriassa yksilöt ovat aina ideologian kohteita ja hänelle ihminen on ideologinen eläin. (ibid.: 160-162)

Marxilaisen ideologiatutkimuksen ohella nousi 1900-luvun alkupuolella käsitys ideologiasta jokapäiväiseen poliittiseen elämään vaikuttavina ihmisten uskomuksina politiikasta ja yhteiskunnasta. Anglo-amerikkalaisessa yhteiskuntatieteessä ideologia alkoi merkitä uskomusjärjestelmiä, esimerkkinä vaikkapa liberaali ideologia, joka ymmärretään toisiinsa liittyvinä ajatuksia vapaudesta, tasa-arvosta ja oikeudenmukaisuudesta. (MacKenzie 2003: 7)

Anglo-amerikkalaista ideologiakäsityksestä liikkeelle lähtee myös ideologian nykytutkijoista maininnan ansaitseva Oxfordin yliopiston politiikan professori ja poliittisten ideologioiden tutkimuskeskuksen johtaja Michael Freeden, joka on kehittänyt oman teoriansa ideologioiden morfologiasta eli muoto-opista. Freedenille ideologia on yksi poliittisen ajattelun muodoista, jonka tehtävä on ohjata käytännön politiikkaa (Freeden 1996: 6, 16). Tässä hän haluaa selkeästi erottua marxilaisesta ideologiakäsityksestä, jonka hän tulkitsee aina käsittelevän vallankäyttöä ihmisten välisissä suhteissa (1996: 135). Paras tapa ymmärtää

poliittisten traditioiden ympärille muotoutuneita ideologisia uskomusjärjestelmiä on hänen mukaansa tunnistaa niiden rooli poliittisessa elämässä. Freedenille poliittinen ideologia on joukko tietyssä muodossa esiintyviä ajatuksia, uskomuksia, mielipiteitä ja arvoja. Se omaa huomattavan kannattajajoukon sekä kilpailee julkisen politiikan suunnitelmien määräämisestä ja kontrolloinnista pyrkimyksensä oikeutta, haastaa tai muuttaa poliittisen yhteisön sosiaaliset ja poliittiset järjestelyt ja prosessit. (2003: 32) Ideologia tuottaa Freedenin mukaan toimintasuunnitelmia julkisille poliittisille instituutioille ja toimii keinona massojen poliittisen aktiivisuuden mobilisoimiseksi. (1996: 16) Freeden haluaa poistaa ideologioilta niiden uhkaavan maineen ja tarkastella niitä poikkeavuuksien sijaan normaaleina ja kattavina ajatusmalleina, joista saattaa olla jopa hyötyä yhteiskunnalle (2000: 5).

Ideologian lopusta on puhuttu paljon aina 1950-luvulta lähtien, jolloin muun muassa Daniel Bell tulkitse ideologisen väittelyn hävinneen poliittisten puolueiden väliltä ja talouden voittaneen politiikan ja pelkistäneen sen teknisiin kysymyksiin. Tämä näkemys jätti kuitenkin huomiotta tapahtumat läntisen maailman ulkopuolella. (Heywood 2003: 320) Uudella tavalla ideologian loppu nousi esiin kylmän sodan päättyessä. Francis Fukuyama tulkitsee teoksessaan *The End of History and the Last Man*, että ideoiden historian aika on ohitse, kun länsimainen liberalismi ja kapitalismi ovat voittaneet kilpailijansa (Fukuyama 1992: 45). Niin pian kuin ajatus historian päättymisestä oli ilmaistu, näkyviin kuitenkin ilmestyi uusia ideologisia voimia muun muassa poliittisen islamin muodossa (Heywood 2003: 321).

Freeden toteaa, että ideologian loppua ovat usein julistaneet sellaiset ideologian kannattajat, jotka eivät itse myönnä olevansa ideologisia. Usein he näkevät itsensä pragmaattisina ja säästävät ideologia-nimityksen vain niiden poliittisten liikkeiden ajatuksille, joiden pyrkimyksenä on radikaali ja totaalinen muutos. (Freeden 2003: 35) Freedenin näkökulmasta ideologioiden loppuminen tarkoittaisi

yksinkertaisesti politiikan loppumista. Hänen mielestään ideologioiden lopun ennustaminen on liittynyt vakaaseen arveluun, että ideoihin perustuvat erimielisyydet ovat tulleet loppuunsa. (2000: 6)

Kathleen Knightin tutkimus ideologiakäsitteen käytöstä *American Political Science Review* -julkaisussa viimeisen 100 vuoden aikana kertoo, että käsitteenä ideologia ei ole häviämässä käytöstä, vaikka sen merkitys onkin muuttunut vuosikymmenten aikana. Ideologiakäsitettä on julkaisussa käytetty yhä enemmän 1960-luvulta lähtien. Knightin tutkimuksessa ideologiakäsitteelle löydetään viisi erilaista määrittelyä, joiden esiintyminen on vaihdellut merkittävästi eri vuosikymmeninä. Näistä ensimmäinen on tiettyjen yksilöiden tai poliitikkojen määrittely ideologiseksi, joka oli suosittua 1950-1970 -luvuilla. Toisessa merkityksessä ideologialla viitataan ryhmän ominaisuuteen, joka etenkin 1960-luvulta lähtien viittasi rotuun. Tässä merkityksessä käsitettä on käytetty melko vähän. Kolmannessa merkityksessä ideologialla viitataan poliittisiin puolueisiin tai "ismeihin" eli eri uskomusten keskinäiseen konfliktiin tai kontrastiin niiden välillä. Tämä käyttömuoto oli yleisimmillään 1930-1970 -luvuilla. Neljäs merkitys ideologialle on myös kaikkein yleisin eli ideologian ilmaiseminen liberaali-konservatiivi tai vasen-oikea janalla, joita on käytetty erityisen paljon amerikkalaisessa politiikan tutkimuksessa. Tässä merkityksessä käsitettä on julkaisussa käytetty eniten ja lisääntyvässä määrin 1970-luvulta lähtien. Viidentenä merkityksenä on ideologian käyttö teoreettisessa ja filosofisessa keskustelussa, jolloin sitä ei tutkita empiirisesti. Tällä tavalla käsitettä on käytetty vähemmän mutta tasaisesti kaikilla vuosikymmenillä. (Knight 2006: 624-625)

Vaikka ideologiaa on käytetty hyvin monessa merkityksessä, Knight toteaa, että melkein kaikissa merkityksissä käsitteen ytimeistä on kuitenkin löydettävissä viittaus ajatusjoukkoon⁵. Ideologian ydinmääritelmänä voidaan näin ollen pitää

---

⁵ set of ideas

suhteellisen vakaata joukkoa uskomuksia tai arvoja. Knightin näkemyksen mukaan behavioralistinen vallankumous politiikan tutkimuksessa vapautti käsitteen negatiivisista konnotaatioistaan ja vahvisti sen merkityksen uskomusjärjestelmänä. (2006: 625) Knightin tutkimuksen keskittyessä pelkästään ideologiakäsitteen käyttöön *American Political Science Review* -julkaisussa sen tuloksia voidaan toki soveltaa lähinnä käsitteen käyttöön yhdysvaltalaisessa tutkimuksessa.

Koska tässä työssä tutkimuksen kohteena on tutkimusinstituutin (poliittisen) ajattelun ideologisuus, voidaan yhtenä vastauksena siihen, mikä tekee ajattelusta ideologista, löytää Freedenin tulkinta, jonka mukaan poliittisen ajattelun ideologisuus liittyy kielelliseen tarpeeseen ja tulkinnalliseen välttämättömyyteen valita jokin käsitteiden kiistellyistä merkityksistä, jotta saavutetaan valta kielestä, joka vaikuttaa poliittiseen toimintaan (Freeden 2001: 5). Tässä merkityksessä Worldwatchin ajattelua voidaan ehkä pitää ideologisena, koska se pyrkii käsitteiden uusilla määrittelyillä ottamaan vallan kielestä, jolla poliittiseen toimintaan vaikutetaan. Kyseinen tulkinta liittyy myös Quentin Skinnerin kiinnostukseen ideologioiden legitimoivasta roolista. Skinnerin mukaan poliittista käyttäytymistä voidaan selittää vain tarkastelemalla poliittisia ajatuksia ja periaatteita. Ideologioissa Skinner on kuitenkin Palosen mukaan kiinnostunut niiden legitimoivasta roolista, ei niinkään niiden sisäisestä rakenteesta, kuten Michael Freeden. Skinnerin näkemyksen mukaan ideologiat ovat luonteeltaan vastauksia aikakausittain muuttuviin kysymyksiin. (Palonen 2003: 78-80)

2.2. Innovatiivinen ideologi

Tässä tutkimuksessa aineistona olevia Worldwatch-instituutin tekstejä tulkitaan Quentin Skinnerin innovatiivisen ideologin teorian kautta, jossa kysymys on juuri poliittisen kielen haltuunotosta. Innovatiivisen ideologin tehtävänä on legitimoida sellaisen yhteiskunnallisen käytöksen muoto, jota yleisesti pidetään

kyseenalaisena (Skinner 2002: 148). Worldwatch pyrkii tekstissään legitimoimaan muun muassa talousjärjestelmän muutosvaatimuksen, väestönkasvun pysäyttämisen sekä talouskasvun uudelleenarvioinnin.

Miten legitimaatiotehtävä sitten Skinnerin teorian valossa toteutetaan? Lähtökohtana ovat kielessä arvottavasti ja kuvailevasti käytettävät sanat tai sanaryhmät. Niitä käytetään kuvailemaan yksittäisiä toimia tai asiainiloja sekä luonnehtimaan motiiveja, joiden vuoksi toimet on tehty. Samalla kun niitä käytetään kuvailemaan toimintaa, ne lisäksi arvioivat noita toimia. Näillä termeillä voidaan siis tehdä joko kiittävä ja hyväksyvä tai tuomitseva ja kritisoiva teko, olivatpa niiden kuvaamat toimet mitä tahansa. Näitä Skinner kutsuu evaluatiivis-deskriptiivisiksi⁶ termeiksi ja ne ovat innovatiivisen ideologin teorian ytimessä. (2002: 148)

Näihin termeihin keskittyessä on Skinnerin mukaan huomioitava J. L. Austinin puheaktiteoriassa erotellut illokuutio- ja perlokuutiovaikutukset. Illokuutio on teko, joka tapahtuu, kun sanotaan jotakin. Perlokuutio puolestaan on teko, joka tapahtuu sanomisen seurauksena. (Skinner 2002: 148-149) Varsinaisesti jakoa sanojen ja tekojen välillä ei voi tehdä, vaan kaikki "sanat" ovat jo myös tekoja, illokutionaarisia puheakteja (Palonen 1996: 144). Perlokuutiovaikutuksia ovat kuulijoiden tai lukijoiden yllyttäminen, suostuttelu tai vakuuttaminen puheessa tai tekstissä esitetystä uudesta näkökulmasta. Sitä, miten näissä toiveissa onnistutaan, ei kuitenkaan voida tutkia kielellisesti vaan pelkästään empiirisen tutkimuksen kautta. Illokuutiovaikutuksia puolestaan ovat hyväksynnän tai paheksunnan osoittaminen, ilmaiseminen tai anominen kuvailtavina oleville toimille. Näitä vaikutuksia voidaan tutkia kielellisesti sen kautta, miten kyseessä olevia termejä käytetään. Skinnerin mukaan juuri tämä antaa evaluatiivis-deskriptiivisille termeille niiden ideologisen merkityksen. (2002: 149)

---

⁶ evaluative = arvioiva, arvottava, descriptive = kuvaava, kuvaileva

Skinner tutkii toimintaa ja politiikkaa toimijan tilanteesta käsin. Hän on kiinnostunut puheaktista, joka ilmaisee tekijän spesifiä aikomusta tekstissä. Tästä hän käyttää usein termiä *point*, jonka Palonen myös suomentaa pointiksi. Pointti on suhteutettava kysymys- ja keskusteluyhteyksiinsä eli Skinnerin ohjelman mukaan kielelliseen kontekstiinsa tai aikakauden kielellisiin konventioihin. Nämä eivät kuitenkaan määrää puheaktia, vaan muodostavat toiminnalle taustan tai kehikon, jonka ylitystä puheaktin pointti tavoittelee. Puheakti on aina erityisellä tavalla suuntautunut johonkin tiettyyn tilanteeseen, toisin sanoen se vastaa toimijan merkittäviksi tulkitsemiin kysymyksiin. Pointin kysyminen tuo Palosen mukaan esiin toiminnan retorisen luonteen, joka koskee myös teoreettisen tekstin kirjoittamista. Toimija ei pyri ratkaisemaan ikuisia vaan päinvastoin spesifejä, tilanne- ja teemasidonnaisia kysymyksiä. Skinnerin ohjelmassa lausumia ei tarkastella väitteinä, joiden pätevyyttä tulisi arvioida sellaisenaan, vaan retorisisina siirtoina. (Palonen 1996: 145-146) Skinnerin mukaan on ymmärrettävä miksi tietty väite on esitetty, jotta itse väite voitaisiin ymmärtää. Sitä ei tule nähdä pelkkänä väitteenä vaan siirtona argumentoinnissa. Siten meidän on käsitettävä, miksi juuri tämä siirto on tekemisen arvoinen ja tavoitettava ne edellytykset ja tarkoitukset, jotka sisältyvät sen esittämiseen. (Skinner 1988a: 274)

Skinneriläisittäin tarkasteltuna Worldwatchinkin tutkimisen kannalta olennaista on keskittyä totuuden pohtimisen sijasta tarkastelemaan millaisia uskomuksia kirjoittajilla on. Skinnerin mukaan on kyseenalaista julistaa jotkin väitteet vääriksi, koska tällöin suljetaan pois mahdollisuus tarkastella näiden väitteiden yhteyttä muihin uskomuksiin, joita tutkimuksen kohteella mahdollisesti on (Skinner 1988a: 243). Juuri tämän vuoksi tässä tutkimuksessa ei pohdita sitä, mikä on totuus maailman tilasta, vaan sitä millaisia uskomuksia Worldwatchilla siitä on ja miksi siitä esitetään tietynlaisia väitteitä sekä millaisiin siirtoihin argumentoinnissa näillä väitteillä pyritään.

Skinnerin ottaessa poliittisen ajattelun tutkimuskohteeksi "ideologiat" tämä viittaa

Palosen tulkinnan mukaan siihen, että ajattelun sisällön, päämäärien, piilomerkitysten tms. sijasta juuri "legitimoinnista" tulee tutkijan mielenkiinnon kohde (1996: 149). Yleensä ainoa motiivi sille, että omille epätavallisille toimintatavoille tarjotaan ideologinen uudelleentulkinta, on niiden legitimointi muille, joilla saattaa olla epäilyksiä niiden laillisuudesta tai moraalisuudesta (Skinner 1988b: 110). Tutkittaessa *Maailman tila* -raporttien artikkeleita, on Skinnerin teorian mukaisesti kiinnitettävä huomiota siihen, mihin sellaiseen niissä vedotaan, että sen merkitystä tilanteen tulkinnalle mikään osapuoli ei pysty kiistämään (vrt. Palonen 1996: 150).

Minkä tahansa yhteiskunnan moraalista identiteettiä voidaan vakiinnuttaa, ylläpitää, kyseenalaistaa tai muuttaa evaluatiivis-deskriptiivisiä termejä retorisesti manipuloimalla. Näin ollen kaikilla innovatiivisilla ideologeilla voidaan sanoa olevan vaikea mutta itsestään selvä retorinen tehtävä. Heidän päämääränään on legitimoida yhteiskunnallisen käyttäytymisen kyseenalaisia muotoja. Jotta käyttäytyminen voidaan legitimoida, on pystyttävä osoittamaan, että se voidaan kuvailla tavalla, joka saa siihen nyt paheksuvasti suhtautuvat luopumaan paheksunnastaan. Jos he pystyvät tähän retoriseen temppuun, he kykenevät osoittamaan, että heidän toimintaansa kohtaan esitetyt, muutoin paikkaansa pitävät, tuomitsevat kuvaukset voidaan kumota tai siirtää syrjään. Innovatiivisella ideologilla ei ole muuta mahdollisuutta kuin osoittaa, että ainakin joitakin ideologisen vastapuolen ihaillemaa toimintaa kuvaavia käsitteitä voidaan liittää sen näennäisesti kyseenalaiseen käytökseen ja siten legitimoida sitä. Skinnerin oma esimerkkitapaus koskee varhaisia kapitalisteja, jotka käyttivät uskonnollisen elämän kuvailevia termejä oman toimintansa legitimoimiseen. (Skinner 2002: 149-150)

Skinner tunnistaa kaksi innovatiivisen ideologin retorista strategiaa, jotka ovat kenen tahansa käytössä, jotka haluavat käyttää olemassa olevaa moraalista sanastoa legitimoimaan kyseenalaista elämäntapaansa. Ensimmäisessä niistä pitää

sisällään tiettyjen arvottavien termien puheaktipotentialin manipuloinnin. Tavoitteena on kuvailla toimintaansa tavalla, jolla ideologiselle vastapuolelle käy selväksi, että vaikka käytössä on yleensä paheksuntaa osoittava sanasto, sitä käytetään osoittamaan hyväksyntää tai vähintäänkin neutraalisuutta. Tämän strategian ideana on haastaa vastustaja harkitsemaan uudelleen niitä paheksunnan tunteita, joita he yleensä näitä termejä käyttäessään osoittavat. Tämän strategian toteuttamiseen Skinner osoittaa kaksi taktiikkaa. Ensimmäinen niistä on luoda kieleen uusia myönteisiä käsitteitä. Tämä voidaan tehdä joko sepittämällä uusia käsitteitä otaksuttavasti uusien periaatteiden kuvailuun ja käyttää niitä sitten kuvailemaan mitä tahansa kyseenalaisia toimia, joita haluaa ylistää. Skinnerin mielestä tämä on kuitenkin hyvin karkea keino, jota vain harvoin käytetään ideologisessa argumentissa. (Skinner 2002: 151) Palonen on samaa mieltä siinä, ettei politiikan perussanastoa voi korvata uusilla käsitteillä, mutta huomauttaa toisaalta, että modernille poliitikolle uusien sloganien ja iskusanojen keksiminen on keskeistä ja siten tuodaan poliittiselle agendalle myös uusia aiheita. (2003: 53-4)

Toinen vaihtoehto ensimmäisen taktiikan toteuttamiseen on neutraalin käsitteen muuttaminen myönteiseksi ja sen käyttäminen kuvailemaan toimintaa, jonka haluaa näyttävän suositeltavalta. Esimerkkinä tällaisista termeistä Skinner antaa käsitteet *arvostelukykyinen* ja *läpätunkeva*. Ensimmäisen legitimaatiostrategian toinen taktiikka on rohkeampi ja sen tavoitteena on muunnella olemassa olevien kielteisten termien kanssa käytettyjen puheaktien ulottuvuutta. Ensimmäinen vaihtoehto on käyttää tavallisesti kielteisyyttä osoittavaa termiä neutraalilla tavalla. Toinen dramaattisempi mahdollisuus on kääntää olemassa olevan kielteisen termin puheaktipotentiali vastakkaiseksi, eli muuttaa esimerkiksi halveksuntaa osoittava termi osoittamaan hyväksyntää. (Skinner 2002: 152)

Molempia ensimmäisen legitimaatiostrategian taktiikoita on Skinnerin mukaan mahdollista käyttää myös peilikuvanaan. Ensimmäisessä tapauksessa voidaan

sepittää uusia kielteisiä termejä haastamaan hyväksytyt käytösnormit. Myös neutraaleja termejä voidaan yrittää muuttaa kielteisiksi niiden vertauskuvallista käyttöä laajentamalla. Lopuksi voidaan myös pyrkiä kääntämään olemassa olevien ylistävien termien puheaktipotentiali vastakkaiseksi. Tästä esimerkkinä Skinner antaa termit *nöyristelevä* ja *alentuva*, joita 1500-luvulla käytettiin myönteisessä merkityksessä. (ibid.: 152-153)

Skinnerin toinen innovatiivisen ideologin strategia on hänen mukaansa yksinkertaisempi ja samalla myös merkittävämpi. Se muodostuu olemassa olevien suosittavien termien käyttökriteerien manipuloinnista. Tavoitteena on väittää niin uskottavasti kuin mahdollista että, toisin kuin miltä näyttää, on olemassa useita myönteisiä termejä, joita voidaan osuvasti käyttää kuvailemaan innovatiivisen ideologin ilmeisen kyseenalaista käyttäytymistä. Tavoitteena on haastaa ideologiset vastustajat harkitsemaan uudelleen sitä, onko heidän olemassa olevan arviointisanastonsa käyttö sosiaalisesti välinpitämätöntä. Innovatiivinen ideologi vaatii vastustajiaan näin myöntämään, että he eivät tunnista tavallisen myönteisen kuvailun kriteeristön olevan läsnä myös niissä toimissa, jotka he näkevät kyseenalaisina. Juuri tällaiset argumentit muodostavat Skinnerin mielestä tärkeimmät ideologisen argumentoinnin muodot. (ibid.: 153) Mahdolliseen empiiriseen virheeseen viittaaminen on tässä strategiassa tietysti osa retorista siirtoa, joka vetoaa saman käsitteen vaihteleviin ”tavallisiin” käyttömuotoihin (sit. Palonen 2003: 54-55).

Innovatiivisen ideologin motivaation keskeinen osa ovat periaatteet, joihin hän ainakin väittää nojautuvansa. Saamansa kritiikin perusteella Skinner toteaa, että vaikka toimija ei olisi motivoitunut mistään väittämistään periaatteista, hän on silti pakotettu toimimaan siten, että tuo toiminta on yhteensopivaa sen väitteen kanssa, että juuri nämä periaatteet aidosti motivoivat toiminnan. Tästä seuraa, että toimijoiden käytössä olevat toimintatavat riippuvat niistä olemassa olevista periaatteista, joita toimijat edes jossain määrin uskottavasti voivat väittää

omaavansa. Tästä Skinner vetää kaksi johtopäätöstä. Ensinnäkin yleinen johtopäätös on, että mikä tahansa toimintatapa estetään siinä määrin kuin sitä ei voida legitimoida. Siten mikä tahansa periaate, joka auttaa toimintatavan legitimoinnissa on sen esiintymisolosuhteita mahdollistava. Spesifimpi johtopäätös on, että innovatiivinen ideologi ei voi koskaan itse määrittellä käsitevalikoimaa, jota käyttämällä hän voi toimintaansa legitimoida. Tällaisten käsitteiden saatavuus riippuu ympäröivän yhteiskunnan moraalista. Niiden käytettävyys puolestaan riippuu kyseessä olevien termien tarkoituksesta ja käytöstä sekä siitä kuinka pitkälle näitä voidaan uskottavasti venyttää. Nämä tekijät toimivat spesifeinä rajoitteina ja ohjeina niille, jotka etsivät parhaita toimintatapoja, jotka mahdollistaisivat kyseenalaisen toiminnan tuomisen linjaan joidenkin hyväksytyjen periaatteiden kanssa. Tällöin he voisivat sekä legitimoida ja saada samaan aikaan tavoittelemansa lopputuloksen. Olemassa olevien termien käyttötapaa ei voida venyttää loputtomasti, joten toimijat voivat vain toivoa legitimoivansa toimintansa ja siten onnistuvansa rajoitetussa määrässä toimiaan. (Skinner 2002: 155-156)

Omassa esimerkissään Skinner osoittaa, kuinka protestanttinen etiikka soveltui erityisen hyvin legitimoimaan kapitalismin ja siten auttoi kaupallista yhteiskuntaa kehittymään ja kukoistamaan. Vaikka kapitalistit eivät koskaan olisi olleet aidosti motivoituneita uskonnollisista periaatteista, joita he tunnustivat, on silti välttämätöntä viitata noihin periaatteisiin, mikäli haluamme selittää miten ja miksi kapitalistinen järjestelmä kehittyi. (Skinner 2002: 157)

2.3. Retorinen analyysi

Tutkimuksessa tarkastellaan Worldwatch-instituutin tekstejä myös retorisen analyysin kautta. Analyysin perustana on Aristoteleen *Retoriikka* -teokseen pohjautuva retoriikan tulkinta. Siinä retoriikan perustana on argumentaatio, jonka varaan muut retoriset vaikutuskeinot rakentuvat (Kaakkuri-Knuutila 1998: 233).

Huolimatta yleisyydestään ja runsaasta käytöstään, Aristoteleen teoria on haluttu ottaa mukaan myös tähän tutkimukseen sen tarjoamista jatkuvista sovellusmahdollisuuksista sekä nerokkaasta yksinkertaisuudesta johtuen. Lisäksi retorisen analyysin keinoin on mahdollista vastata esitettyyn tutkimuskysymykseen siitä, millä tavoin ja erityisesti mihin vetoamalla Worldwatch-instituutti pyrkii vaikuttamaan yleisöönsä eli ympäröivään yhteiskuntaan.

Aristoteleen tulkinnan mukaan retoriikka on kyky havaita kunkin asian yhteydessä vakuuttava. Annetuista asioista retoriikka siis havaitsee sen, mikä niiden yhteydessä on vakuuttavaa. (Aristoteles 1997: 10-11) Aristoteleelta peräisin olevan klassisen jaon mukaisesti hyvällä puhujalla tulee olla hallussaan kolmenlaisia vakuuttamisen välineitä: luonteeseen (*ethos*), tunteisiin (*pathos*) ja argumentteihin (*logos*) liittyviä (Sihvola 1997: 196, 198). Kaikilla vakuuttamisen välineillä on sama tavoite eli pääväitteen tai tekstin sanoman uskottavuuden lisääminen. *Ethos* viittaa tapoihin, joilla puhuja ilmentää omaa luonnettaan tai uskottavuuttaan. Nykypäivän retoriikan tutkimuksessa ethoksen vastineena voi pitää puhujan tai kirjoittajan yleisökäsitystä, jonka kääntöpuolena nähdään lähestymistapa kohteeseen. *Pathos* puolestaan tarkoittaa yleisön vastaanottokykyä, mielentilaa tai tunteita, jotka vaikuttavat argumentin vastaanottamisen tapaan ja arvioon. *Logos* tarkoittaa argumentin asiasisältöä eli itse argumenttia. (Kaakkuri-Knuutila 1998: 233)

Retorisen analyysin kohteena ovat teksti ja sen vaikutuskeinot. Siinä ei sen sijaan empiirisesti tutkita sitä, miten teksti otetaan vastaan. Analyysin tekijältä edellytetään luonnollisesti empiiristä tietoa tekstin käsittelemästä asiasta, tekstin tuottamisen tavoitteista ja menettelytavoista, samoin kuin erilaisista aiotuista ja mahdollisista yleisöryhmistä ja heidän vastaanottotavoistaan. Retorisessa analyysissä ollaan kiinnostuneita sekä tekstin asiasisällöstä että ilmiäsun erittelystä, erityisesti ilmiäsun tunnelatauksista sekä puhujan ja kuulijan suhdetta

osoittavista ilmaisuista. Kohteena on lisäksi tekstin laajempi sosiaalinen yhteys. Tässä keskeistä on retorisen tilanteen käsite, joka sisältää puhujan, yleisön sekä puheen foorumin. Nämä ovat sosiaalisia käsitteitä, sillä se, kuka puhuu tai kirjoittaa, kenelle ja minkälaisissa olosuhteissa, määräytyy yhteiskunnallisesti. Uudessa retoriikan tutkimuksessa mikä tahansa kommunikaatiotilanne voidaan nähdä retorisenä tilanteena. (Kaakkuri-Knuutila 1998: 234-6)

Retorisen analyysin tekijä on Kaakkuri-Knuutilan mukaan kiinnostunut kuvaamaan keinoja, joilla meihin yritetään vaikuttaa. Tällöin hän tutkii sitä, millä eri keinoin tekstin lähettäjä pyrkii vaikuttamaan yleisöönsä. Vaikuttamispyrkimykset eivät välttämättä ole tiedostettuja, koska suuri osa kommunikaatiokeinojen käytöstä on tiedostamatonta. Tiettyjen keinojen valinta ei välttämättä osoita yksilöllisiä tahdonilmaisuja vaan pikemminkin kommunikaatioon sisäänrakennettuja yhteiskunnallisia arvostuksia. Retorisen analyysin tekijä voi myös selvittää miksi puhuja käyttää tiettyjä tehokeinoja. Selitystä on tällöin etsittävä puheen tavoitteen eli sanoman ja itse puhetilanteen pohjalta. Tällöin analyysin tekijä selvittää, miksi tekstin lähettäjä käyttää niitä retorisia keinoja kuin käyttää. Hän voi myös arvioida, kuinka onnistuneita tekstin lähettäjän keinot ovat aiotun yleisön kannalta. Sen sijaan yksityiskohtaisempi tekstin vaikutusten selvittäminen jää empiirisen tutkimuksen tehtäväksi. (Kaakkuri-Knuutila 1998: 239)

Retorinen analyysi voidaan nähdä myös osana kulttuuritutkimusta. Koska argumentaatio ja muut kielelliset vaikutuskeinot ovat oleellinen osa sosiaalista kommunikaatiota, niiden tutkimus paljastaa yhteiskunnallisia arvoja ja uskomuksia sekä näiden keskinäisiä suhteita. (Kaakkuri-Knuutila 1998: 239-240)

2.3.1. Puhujan ja argumentoinnin merkitys

Tämän tutkimuksen analyysissä puhujalla eli Worldwatchilla on keskeinen merkitys. Aristoteleen mukaan vakuuttuminen puhujan luonteen perusteella

tapahtuu silloin, kun puhe tekee puhujasta luotettavan. Hänen mukaansa uskomme mielummin ja nopeammin kunnollisia ihmisiä yleensä kaikissa asioissa, mutta erityisesti silloin, kun asiat eivät ole varmoja ja niistä voidaan olla eri mieltä. Tämän luottamuksen täytyy syntyä puheen takia, ei puhujan kohdistuvasta ennakko-odotuksesta. Aristoteleen mukaan luonne on lähes tärkein vakuuttumisen syy ja, toisin kuin väitetään, kunnollisuus lisää uskottavuutta. Koska vakuuttumiseen vaikuttaa myös yleisön tunnetila, on puhujan myös tiedettävä mikä saa tunnetilat syttymään ja millä tavoin. (1997: 11) Aristoteleen mukaan on kolme syytä, miksi puhujat ovat henkilöinä vakuuttavia. Näitä ovat järki, hyve ja hyvä tahto (1997: 60).

Aristoteles jakaa retoriikan kolmeen lajiin. Puhe perustuu kolmeen tekijään, jotka ovat puhuja, se mistä puhutaan ja kenelle puhutaan. Näistä puheen kuulija on se, joka määrittää puheen päämäärän. Puheen lajeja on kolme: poliittinen, oikeudellinen ja epideiktinen puhe. (1997: 16) Näistä Worldwatchin teksti edustaa poliittista puhetta, jonka Aristoteles jakaa kahteen lajiin: kehottamiseen ja varoittamiseen. Poliittinen puhe suuntautuu tulevaan, siinä neuvotaan ryhtymään tuleviin asioihin tai estetään ryhtymästä niihin. Puhujan päämääränä on joko hyödyllisyys tai vahingollisuus, koska kehottava neuvoo pitäen jotakin parempana ja estävä puolestaan torjuu pitäen vaihtoehtoa huonompana. (1997: 16-17)

Retoriikan tehtävä on Aristoteleen mukaan käsitellä niitä asioita, jotka näyttävät voivan olla yhdellä tai toisella tavalla. Meillä ei siis välttämättä ole niihin tieteellistä vastausta. (1997: 13) Vakuuttavien puheiden pitäminen tähtää ratkaisuun, sillä sellaisista asioista ei tarvitse puhua, jotka tiedämme ja jotka olemme päättäneet (1997: 91).

Esimerkit ovat poliittisessa puheessa tehokkaita vakuuttamismuotoja. Aristoteles jakaa esimerkit kahteen muotoon. Toisessa tapauksessa esitetään tosiasiallisia

tapahtuneita asioita ja toisessa keksittyjä tapauksia. Jälkimmäiset voivat olla vertauksia tai kertomuksia. Hyödyllisintä on hänen mukaansa neuvovassa puheessa viitata tapahtuneeseen, koska tulevaisuus on usein menneisyyden kaltainen. Esimerkkejä voidaan käyttää todistuksena ja pyrkiä siten vakuuttamaan kuulijat. (1997: 95)

Puhujan on osattava esittää itsensä luonteeltaan arvostusta ansaitsevana ja luottamusta herättävänä henkilönä ja kyettävä herättämään yleisössään asiansa kannalta oikeansuuntaisia tunteita. Tämä ei kuitenkaan onnistu, ellei hän osaa esittää perusteita ja todisteita näkemyksensä tueksi. Siksi puhujan on tunnettava vakuuttavan argumentoinnin keinot ja retoriikan teoria on rakennuttava argumentoinnin teorian pohjalle. (Sihvola 1997: 196)

Retoriikka tuo Kaakkuri-Knuutilan mukaan oman lisänsä tekstin kokonaisuuden tarkasteluun. Tärkeä tekstin kokonaisuutta luova tekijä on myös sen tyyli. Tyyli voi tarkoittaa sekä kirjoittajan näkökulmaa käsittelemäänsä asiaan ja yleisöön, mutta se ilmentää myös hänen *ethostaan* ja yleisökäsitystään eli sitä, miten hänen mielestään asia on parasta esitellä yleisölle. Kaakkuri-Knuutila havainnollistaa tyylin piirteitä vastakohtien avulla, jotka eivät sulje pois vastakkaisten keinojen käyttöä samassa tekstissä. Tyylin piirteitä kohteen suhteen voivat olla tekninen tai havainnollistava; suora tai epäsuora; yksitasoinen tai ironinen, metaforinen tai muu vastaava sekä pienentävä tai liioitteleva. Tyylin piirteitä yleisön suhteen voivat puolestaan olla kohtelias tai epäkohtelias; arvostava tai vähättelevä, halventava; virallinen tai epävirallinen; vakuuttava tai suostutteleva sekä asiallinen tai humoristinen. Teknisellä tyylillä Kaakkuri-Knuutila viittaa jonkin ammatti- tai tieteenalan teknisen käsitteistön runsaaseen käyttöön, kun havainnollistava puolestaan sen vastakohtana merkitsee laajemmalle yleisölle tuttuun ilmaisukeinojen ja esimerkkien runsautta. Vakuuttava tyyli puolestaan on tässä asia-argumenttien reilua käyttöä, jolloin suostutteleva tyyli on sellainen, jossa argumentaatio saattaa olla epäreilua, sisältää virheargumentteja tai

argumentaation sijaan käytetään muita suostuttelukeinoja. Myös tekstissä esiintyvät painotukset, kuten laajuus, esitysjärjestys tai toisto, ovat retorisia vaikutuskeinoja. (Kaakkuri-Knuutila 1998: 236-8)

Perelmanin mukaan argumentaatiolla ei tavoitella vain älyllistä hyväksyntää, vaan usein tähtäimessä on toiminta tai ainakin toiminta-alttiuden luominen. Toiminnan tielle mahdollisesti nousevien esteiden voittamiseksi tällaisen alttiuden on oltava riittävän vahvaa. Hänen mukaansa argumentoija ei vetoa erikseen järkeemme, tunteisiimme tai tahtoomme, vaan suuntaa puheensa yksilölle kokonaisuutena. Silti tavoitellut tulokset vaihtelevat, ja argumentaation keinot sovitetaan aina keskustelukohteen ja kuulijakunnan luonteen mukaan. Toisinaan vastaus siihen, mille yleisölle argumentaatio kohdistuu, on ilmeinen. Toisinaan puhuja voi myös tahallaan jättää osan yleisöstä huomiotta. Yleisö ei toisaalta välttämättä aina koostu niistä, joiden puoleen puhuja välittömästi kääntyy. Yleisöön tulee kuitenkin lukea kaikki ne, joihin puhuja haluaa argumentaatiollaan vaikuttaa. Tämä joukko vaihtelee vain puhujasta itsestään koko ihmiskuntaan tai ainakin niihin sen päteviin ja järjellisiin jäseniin, joiden joukon Perelman määrittelee ”universaaliyleisöksi”. Näiden ääripäiden väliin jää lukematon määrä erityisyleisöjä. (Perelman 1996: 19-21)

Perelman määrittelee suostuttelun ja vakuuttamisen vastakkaisuuden toteamalla, että suostutteluun tähdätään erityisyleisöille suunnatuissa esityksissä ja vakuuttamista taas käytetään universaaliyleisöön vedottaessa. Tämä erottelu ei riipu kuulijoiden määrästä vaan puhujan pyrkimyksistä eli siitä tavoitteleeko hän vain joidenkin vai kaikkien järjellisten olentojen hyväksyntää. Näin kuulijakunta voidaan jopa yksityisessä pohdinnassa mieltää vain universaaliyleisön ruumiillistumaksi. (1996: 25)

Jotta puhujan esityksellä olisi vaikutusta, hänen tulee sovittaa se yleisönsä mukaan. Mitä tämä argumentoinnin tärkein edellytys eli sovittaminen oikeastaan

sisältää? Viime kädessä kyse on siitä, että puhuja voi valita päättelynsä lähtökohdiksi vain väitteitä, jotka kuulijat hyväksyvät. Itse asiassa argumentaatiossa ei pyritä todistamaan johtopäätöksiä, vaan siirtämään premisseille osoitettu hyväksyntä koskemaan myös johtopäätöksiä. Puhujan on onnistuakseen lähdettävä liikkeelle riittävän hyväksynnän saaneista premisseistä: ellei hyväksyntä riitä, suostuttelua yrittävän on ensi töikseen pyrittävä vahvistamaan sitä kaikin keinoin. Puhuja, joka ei argumentaatiossaan huolehdi yleisön hyväksynnästä premisseilleen, syyllistyy Perelmanin mukaan pahaan virheeseen. Puhujan lähtökohdikseen valitsemien yleisöä yhdistävien tekijöiden joukossa on syytä erottaa yhtäältä todellisuutta koskevat (tosiseikat, totuudet ja otaksumat) ja toisaalta suotavuutta koskevat (arvot, hierarkiat ja päättelysäännöt). (Perelman 1996: 28, 30)

3. KESTÄVÄÄN YHTEISKUNTAAN

3.1. Worldwatch puhujana

Jo tämän tutkimuksen johdanto-osiossa kerrotaan lyhyesti miksi tutkimusanalyysin lainauksissa on valittu tapa viitata koko instituuttiin, eikä artikkeleiden yksittäisiin kirjoittajiin. Tässä kappaleessa pohditaan sitä kuka silloin puhuu, kun puhujaksi nimetään Worldwatch-instituutti ja kenelle instituutti puhuu eli kuka on sen yleisö. Onko olemassa jokin yhtenäinen Worldwatch-instituutin näkemys asioihin, joka on enemmän kuin pelkästään kirjoittajan näkemys?

Vastausta tähän kysyttiin suoraan instituutin pitkäaikaiselta tutkijalta, Michael Renneriltä, jonka haastatteluun tarjoutui mahdollisuus viime joulukuussa. Tuolloin hän kertoi, että instituutin tutkijat eivät varsinaisesti koordinoi aiheita keskenään tai kiistele yksittäisistä kysymyksistä kokouksissaan. *Maailman tila* -raporttien artikkelikokonaisuus kyllä päätetään yhdessä, mutta mitään tarkkoja linjoja siitä, mitä näkemyksiä omassa artikkelissaan saa esittää, ei tehdä yhteisesti. Periaatteessa tutkijat ovat siten vastuussa omasta artikkelistaan. Jotenkin instituutin tutkijakuntaan kuitenkin näyttää valikoituneen henkilöitä, jotka ovat suunnilleen samoilla linjoilla ja tietävät suunnilleen ”instituutin linjan”. Rennerin mukaan on selvää, että yksittäisistä kysymyksistä voisi tutkijoiden välille syntyä myös kiistaa. Instituutti ei Rennerin mukaan pyri antamaan suoria lainsäädäntöohjeita esimerkiksi Yhdysvaltain poliitikoille, koska se ei ole virallinen lobbausjärjestö⁷. Johtajana toimiessaan Lester Brown kiinnitti kyllä jonkin verran huomiota artikkeleiden kieliasuun siltä osin, että suoria

---

⁷ Yhdysvalloissa riippuu järjestön tai organisaation rekisteröitymismuodosta millaista toimintaa se voi harjoittaa. Worldwatch-instituutti ei ole rekisteröitynyt lobbausjärjestö, joten se ei voi suoraan vaikuttaa poliittisiin päättäjiin Yhdysvalloissa.

toimintakehotuksia ja etenkin pitäisi⁸-sanaa pyrittiin välttämään.

Worldwatchin tekstissä puhujina ovat tutkijat, jotka pyrkivät leimautumaan ulkoisista tekijöistä riippumattomiksi, alansa ammattilaisiksi ja tieteentekijöiksi, vaikka kirjoitusten sävy onkin laajalle yleisölle suunnattu. Tekstin poliittisuus on kätkeytyä ja instituutti pyrkii välttämään kytköksiä politiikkaan ja ennen muuta riippuvuutta talouselämän toimijoista. Puhujana instituutti korostaa tekstissään olevansa ihmisen asialla, siis huolehtivansa ympäristön hyvinvoinnista ihmisen takia (ks. esim. Brown 1998: 2).

Omaa *ethostaan* eli luotettavuutta puhujana Worldwatch rakentaa esimerkkien avulla. Sen argumentointi perustuu vahvasti *logokseen* eli tieteellisiin tai tieteellisiltä näyttäviin tilastotietoihin ja esimerkkeihin. Logoksen lisäksi mukana on myös runsaasti *pathosta* eli tunteisiin vetoavia esimerkkejä. Todennäköisesti myös Lester Brownin korostama insitituutin riippumattomuus (Renner 2006 haastattelu) on vaikuttanut *Maailman tila* -raporttien maineeseen luotettavina ja arvostettuina ympäristöraportteina. Yksi tärkeä tekijä instituutin ethoksessa on todennäköisesti myös sen ihmiskeskeisyys. Vaikka Worldwatch puhuu ympäristöongelmista ja luonnonsuojelusta, sen lähtökohta ei ole luonto- vaan ihmiskeskeinen. Tässä se poikkeaa ääriekologisista liikkeistä, jotka asettavat ihmisen samalle tasolle muun luonnon kanssa, eivät erityisasemaan (ks. esim. Eckersley 1992 ja Dobson 1990). Ihmiskeskeisyys toimii instituutilla vakuuttamiskeinona myös ympäristöasioihin kriittisemmin suhtautuvien suuntaan.

Kenelle instituutti puhuu? Onko kyseessä Perelmanin määrittelemä universaaliyleisö vai jokin erityisyleisö? Onko instituutin puhe vakuuttamaan pyrkivää vai suostuttelevaa? Aiheen laajuuden ja haastavuuden huomioiden voisi arvella kohteena olevan kaikkien järjellisten olentojen ja siten universaaliyleisö.

---

⁸ should

Instituutin tyyliä voidaan myös pitää enemmän vakuuttelevana kuin suostuttelevana, mikä on Perelmanin tulkinnan mukaan tyypillinen tapa argumentoida universaaliyleisölle. Toisaalta erityisyleisöksi voisi hahmottaa länsimainen ihminen, jolle kuluttaminen ja talouskasvu ovat itsestään selviä ja jokapäiväisiä ilmiöitä, joita ei osata kyseenalaistaa. Instituutti itse määrittelee tärkeimmäksi yleisökseen kansalliset hallitukset, YK-järjestöt, kansainvälisen kehitysyhteistyön toimijat ja lainsäätäjät. Tässä tutkimuksessa puhujan "esiintymispaikkana" on tutkimuslaitoksen julkaisema vuosiraportti, jonka senkin voidaan katsoa lisäävän puhujan uskottavuutta yleisön silmissä.

3.2. Worldwatch innovatiivisena ideologina

Jotta Worldwatchin tutkimiseen voidaan soveltaa innovatiivisen ideologian teoriaa, on ensin tarkasteltava sitä, mistä lähtökohdista Worldwatch-instituutin toimintaa voidaan pitää epäsovinnaisena tai kyseenalaisena suhteessa ympäröivässä yhteiskunnan hyväksytyyn toimintaan. Tärkein lähtökohta on ympäröivässä yhteiskunnassa hyväksytty talouden toimintatapa, jonka instituutti kyseenalaistaa. Se pyrkii osoittamaan nykyisen talousjärjestelmän heikkoudet ja vaatii koko järjestelmän muutosta. Olemassa olevan järjestelmän kannattajille tällaisen vaatimuksen esittäminen on epäilemättä kyseenalaista tai vähintäänkin epäsovinnaista toimintaa. Talousjärjestelmän muutoksen kautta Worldwatchin tavoitteena on koko yhteiskunnan muutos. Nykyisten prosessien kyseenalaistaminen ja muutoksen vaatiminen riittävät tekemään toiminnasta epäsovinnaista.

Worldwatch tulkitsee aikakauden merkittäväksi kysymykseksi sen, mitä on tehtävä, kun maapallon luonnonympäristön tila heikkenee jatkuvasti. Vastaus tähän on sen mukaan ihmistoiminnan muutoksen välttämättömyys. On luotava *kestävä* yhteiskunta. Sen tekstissä julkituotu spesifiä aikomusta ilmaiseva puheakti tai *pointti* on *kestävän* talouden ja yhteiskunnan aikaansaanti. Ilman muutosta

ihminen tuhoaa itsensä (vrt. esim. Brown 1998: 2). Worldwatch uskoo, että ihmiskunta on tuhon partaalla ellei talousjärjestelmän ja yhteiskunnan muutosta kestäväälle pohjalle toteuteta. Vain tällä tavoin ihmiskunnan *edistyksen* jatkuminen on mahdollista. Toisaalta instituutti myös uskoo muutoksen mahdollisuuteen.

3.2.1. Worldwatchin periaatteet

Skinnerin käyttämässä esimerkissä varhaiset kapitalistit omaksuivat protestanttisen kielen omaa toimintaa legitimoidakseen. Worldwatchia voidaan pitää eräänlaisena ympäristöjärjestönä, joka on omaksunut jossain määrin taloustieteilijän ja jossain määrin ihmisoikeusjärjestön kielen omaa toimintaansa legitimoidakseen. Samalla tavalla kuin kapitalistien oli vakuutettava protestantismiin nojaava yhteiskunta omien toimiensa hyväksyttävyydestä, on Worldwatchin vakuutettava aikamme talouskeskeinen yhteiskunta. Toisaalta talouden ohella länsimaisen yhteiskunnan moraalidentiteetissä ihmisoikeudet ja ihmisten tasa-arvoisuus ovat merkittävässä sijalla, joten nekin on valjastettava oman toiminnan legitimaatioon. Instituutin perimmäisenä tavoitteena on ympäristön pelastaminen. Yksi tapa legitimoida tuota tavoitetta on osoittaa, että ihminen ja talous ovat osa ympäristöä.

Worldwatchin on siis toiminnassaan nojaututtava periaatteisiin, jotka ovat linjassa ympäröivässä yhteiskunnassa hyväksytyjen periaatteiden kanssa. Yllä olevat päätelmät huomioiden voidaan löytää kaksi periaatetta, joihin instituutti nojautuu. Ensimmäinen on se, että kaikkien ihmisten perustarpeet on tyydytettävä ilman, että samalla tuhotaan ihmistä ylläpitävä luonnonympäristö ja sen mukana koko ihmiskunta (ks. esim. Brown 1998: 2) ja toinen se, että luonnonympäristön hyvinvointi on keskeistä ihmisen ja talouden hyvinvoinnille. Molemmissa näissä periaatteissa korostuu ihmisyyden keskeinen asema: kaikkien ihmisten perustarpeet on tyydytettävä, ihmiskunnan tulevaisuus turvattava ja ihmisten hyvinvointia vaalittava. Ihmisyyys on keskeinen käsite ympäröivän (länsimaisen)

yhteiskunnan moraalidentiteetissä, tästä esimerkkinä vaikkapa universaalit ihmisoikeudet. Toinen tärkeä seikka on talouden esiintuominen periaatteissa perustarpeiden tyydyttämisen ja talouden hyvinvoinnin takaamisen muodossa. Osoittaessaan, että luonnon hyvinvoinnilla on merkitys myös talouden hyvinvoinnille, Worldwatch haluaa houkutella myös talouskeskeiset ajattelijat hyväksymään sen toiminnan. Toisaalta tarpeiden tyydytys on koko talousajattelun ytimessä. Näihin periaatteisiin nojautuen Worldwatch pyrkii toimintaansa legitimoimaan ja nämä periaatteet asettavat myös rajoitukset sille, mihin se voi legitimoinnissaan vedota. Skinnerin teorian mukaan innovatiivisen ideologin ei ole välttämätöntä uskoa periaatteisiin, jotka hän esittää toimintaansa motivoiviksi, mutta hänen on välttämätöntä toimia ilmoittamiensa periaatteiden mukaisesti.

3.2.2. Innovatiivisen ideologin käsitteet

Worldwatchin vastaus itse esittämäänsä kysymykseen, mitä pitäisi tehdä jatkuvasti heikkenevän ympäristön tilan pelastamiseksi, on *kestävän* talousjärjestelmän ja sen myötä *kestävän* yhteiskunnan rakentaminen. Jo yllä esitettiin, kuinka keskeinen asema ympäröivässä yhteiskunnassa on talouden käsitteillä. Skinnerin teorian mukaan oman epäsovinnaisen toiminnan legitimointiin ei riitä pelkästään normatiivisen kielen muokkaaminen tarkoitukseen sopivaksi vaan myös toiminta on muokattava olemassa olevaan sanastoon sopivaksi. Tämän vuoksi talouden käsitteillä ja talousjärjestelmään liittyvällä puheella on keskeinen asema Worldwatchin puheessa. Instituutin oman analyysin mukaan talous on keskeinen ympäristöongelman aiheuttaja. Tämän lisäksi se on myös ala, jolla suuri osa tälle ajalle tyypillisestä yhteiskunnallisesta sanastosta ja puhettavasta muodostuu.

Tässä analyysissä sovelletaan innovatiivisen ideologin teoriaa Worldwatchin puheen tarkasteluun hieman poikkeavalla tavalla. Koska aineistosta voidaan helposti erottaa ainoastaan kaksi puhtaasti evaluatiivis-deskriptiivistä käsitettä,

joihin innovatiivisen ideologin strategioita voidaan soveltaa, on tarkastelun kohteeksi otettu lisäksi kaksi talousjärjestelmän toimintaan liittyvää prosessia, joiden kautta Worldwatch omaa viestiään myös legitimoit. Siten tässä analyysissä tarkasteltavia evaluatiivis-deskriptiivisiä käsitteitä ovat *kestävyys* ja *edistys* ja Worldwatchin toiminnan legitimoitua osoittavat prosessit (talous)*kasvu* ja *globalisaatio*. Innovatiivisen ideologin perusteoriasta poiketen myös näiden prosessien tarkasteluun sovelletaan osittain samoja strategioita kuin evaluatiivis-deskriptiivisten käsitteiden tarkasteluun. Analyysijärjestyksessä prosessikäsitteet *kasvu* ja *globalisaatio* on sijoitettu *kestävyyden* ja *edistyksen* väliin, koska *kestävyys* määrittää kaikkia sen jälkeen tulevia käsitteitä ja *edistys* puolestaan on se, mitä *kestävyyteen* siirtymisestä seuraa.

Kestävyys

*Kestävyys*⁹ on kaikkein keskeisin evaluatiivis-deskriptiivinen käsite Worldwatchin tekstissä. Se myös esiintyy aineistossa tämän analyysin käsitteistä eniten. Koko Worldwatchin keskeisin sanoma voidaan kiteyttää vaatimukseksi *kestävälle* taloudelle rakentuvaan *kestävään* yhteiskuntaan siirtymisestä. Juuri tämä vaatimus on myös sitä epäsovinnaisista toimintaa, jota instituutti pyrkii kaikilla kirjoituksillaan legitimoimaan. Instituutti yhdistää *kestävyyden* useisiin yhteyksiin ja puhuu *kestävän* talouden ja *kestävän* yhteiskunnan lisäksi esimerkiksi *kestävästä* maailmasta, *kestävästä* polusta ja *kestävästä* sivilisaatiosta. *Kestävyys* soveltuu määrittelemään myös viljasatoja, kalansaaliita ja muita vastaavia. *Kestävyystermin* merkityspohja on käsiteparissa *kestävä kehitys*, jonka *kestävyydelle* antamaa myönteistä arvolatausta Worldwatch pyrkii innovatiivisen ideologin strategian mukaisesti hyödyntämään.

Kestävä kehitys -käsiteparia käytettiin ensimmäisen kerran Maailman

---

⁹ sustainability, sustainable

luonnonsuojeluliiton (IUCN¹⁰) vuonna 1980 julkaistussa *World Conservation Strategy* -raportissa, jonka otsikkona oli *Living Resource Conservation for Sustainable Development* (Lélé 1998: 248). Varsinaisesti kestävä kehitys tuli kuitenkin tunnetuksi niin kutsutun *Brundtlandin komission*¹¹ määritelmästä vuonna 1987 julkaistussa raportissa *Our Common Future*. Sen mukaan ihmiskunnan on täytettävä nykysukupolven tarpeet tinkimättä tulevien sukupolvien mahdollisuuksista täyttää omansa.¹² (WCED 1987: 8) Laajaan käyttöön käsite levisi Rio de Janeirossa 1992 järjestetyn YK:n ympäristö- ja kehityshuippukokouksen jälkeen, jonka pohjaksi myös *Our Common Future* -raportti oli laadittu.

Kestävän kehityksen määrittely on tuottanut ongelmia alusta alkaen. Käsitettä on käytetty runsaasti, mutta usein ilman tarkkaa määritelmää. Siksi on vaikea osoittaa, missä määrin kestävä kehitys on saavutettu. Käsitettä on moitittu myös hyvin ristiriitaiseksi. Kestävyyden ja kehityksen yhdistäminen ei kaikkien mielestä ole lainkaan mahdollista. Toisilleen vastakkaisina voidaan nähdä myös sellaiset tulkinnat, joista ensimmäisessä kestävä kehitys samaistetaan ekologiseen kestävyyteen ja toisessa puolestaan tulkitaan kestäväksi kasvuksi, kestäväksi muutokseksi tai pelkästään onnistuneeksi kehitykseksi. Lélé katsoo, että kestävä kehitys kirjaimellisesti tarkoittaa yksinkertaisesti kehitystä, joka voi jatkua, joko loputtomasti tai tietyn kyseessä olevan ajanjakson. Mutta samalla tullaan myös siihen kysymykseen, mitä itse asiassa on kehitys. Tarkoitetaanko sillä pelkkää BKT:n kasvua vai joitakin muita toivottavia ilmiöitä? (Lélé 1998: 245-246)¹³

Worldwatchin tekstissä käsitepari *kestävä kehitys* esiintyy usein viittauksena Rion

---

¹⁰ Alkuperäiseltä nimeltään International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources, vuodesta 1990 lähtien The World Conservation Union

¹¹ World Commission on Environment and Development (WCED), jota johti Norjan entinen pääministeri Gro Harlem Brundtland

¹² "Humanity has the ability to make development sustainable – to ensure that it meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs." (WCED 1987: 8)

¹³ Viittaus koko kappaleeseen

ympäristökokouksen päätöksiin. Yleisimmin instituutti määrittelee käsiteparin käänteisesti eli kertomalla millainen kehitys ei ole kestävä.

”These and other trends—from the loss of forests, wetlands, and coral reefs to social decay in the world’s most advanced nations—warn us of creeping corrosion in the favored development model of the twentieth century. That model...is materials-intensive, driven by fossil fuels, based on mass consumption and mass disposal, and oriented primarily toward economic growth—with insufficient regard for meeting people’s needs. In 1992 the U.N. Conference on Environment and Development challenged this model and offered a comprehensive alternative. It called the human family to a new experience—that of sustainable development.” (Gardner 2002: 3-4)

Tässä lainauksessa pyritään ensinnäkin innovatiivisen ideologian strategian mukaisesti muuttamaan 1900-luvun kehitysmalli -käsitteen puheaktipotentiali vastakkaiseksi. Yleisesti 1900-luvun kehitysmallilla on positiivinen lataus. Se merkitsee ihmisten varallisuuden ja kulutusmahdollisuuksien kasvua ja elintason nousua etenkin länsimaissa. Siihen kuuluvat myös kehitysindikaattoreiden, kuten eliniän odotteen, koulutustason ynnä muiden vastaavien myönteinen suunta ja monet muut ihmisten ja talouden hyvinvointia parantaneet seikat. Worldwatchkaan ei voi toimintaansa motivoivien periaatteidensa takia kokonaan kieltää kehitysmallin hyviä puolia, mutta se haastaa kehitysmallin puolustajat näkemään mallin aikaansaamat ja enimmäkseen ympäristöön liittyvät ongelmat. Yllä olevassa lainauksessa 1900-luvun kehitysmalli esitetään mallina, joka ei vastaa ihmisten tarpeisiin. Sen sijaan *kestävän kehityksen malli* on uusi, myönteinen vaihtoehto, joka ratkaisee vanhan mallin ongelmat. Tässä mielessä kestävä kehitys voidaan pitää innovatiivisen ideologian ensimmäisen strategian ensimmäisenä taktiikkana, jossa kieleen luodaan uusia myönteisiä käsitteitä, joita sitten käytetään kuvaamaan omia epäsovinnaisia toimia. Kestävä kehitys on selvästi tällainen termi, jota tosin Worldwatch ei ole luonut, mutta jota se omassa puheessaan paljon hyödyntää. Instituutti viittaa yleensä käsitettä käyttäessään

sisältöön, joka sille Rion ympäristö- ja kehityskokouksessa määriteltiin¹⁴.

Lélé katsoo Worldwatch-instituutin kuuluvan kestävän kehityksen edistäjien valtavirta-ajattelijajoukkoon yhdessä muun muassa YK:n ympäristöjärjestöjen, IUCN:n, WWF:n, ja muiden hallinto-organisaatioiden kanssa. Lélén mukaan näitä yhdistävät *Our Common Future* -raportissa asetetut kestävän kehityksen kahdeksan toimintatavoitetta. (1998: 249) Näitä ovat (1) kasvun elvyttäminen, (2) kasvun laadun muuttaminen, (3) perustarpeiden, kuten työpaikkojen, ruoan, energian, veden ja sanitaation tarpeen tyydyttäminen, (4) kestävän väestömäärän varmistaminen, (5) luonnonvarojen perustan säilyttäminen ja kohentaminen, (6) teknologian uudelleen ohjaaminen ja riskien hallinta, (7) ympäristön ja talouden yhdistäminen päätöksenteossa sekä (8) kansainvälisten taloussuhteiden uudelleenohjaaminen (WCED 1987: 49). Lélé katsoo useimpien kestävää kehitystä edistävien organisaatioiden ja virastojen allekirjoittavan joko kaikki tai osan näistä tavoitteista yhdellä merkittävällä lisäyksellä, joka on (9) kehityksen tekeminen osallistavammaksi (1998: 249).

Worldwatch näyttää pitkälti toimivan näiden toimintatavoitteiden edistämiseksi sekä allekirjoittavan myös Riossa asetetut periaatteet. Tässä instituutti osoittaa selkeästi nojautuvansa omiin, aiemmin määriteltyihin, innovatiivisen ideologin periaatteisiinsa. Se ei muutosvaatimuksestaan huolimatta pääse irti sijainnistaan läntisen maailman osana, vaan toimii sen asettamien rajoitusten mukaan. Se ei

---

¹⁴ Rion kokouksessa valtiot sopivat muun muassa seuraavista periaatteista kestävän kehityksen saavuttamiseksi: (1) Kestävän kehityksen keskiössä ovat ihmiset. Heillä on oikeus terveeseen ja antoisaan elämään harmoniassa luonnon kanssa. (2) Tieteellinen epävarmuus ei saisi viivyttää toimia ympäristön heikkenemisen ehkäisemiseksi, kun vaarana on vakava tai peruuttamaton vahinko. (3) Valtioilla on itsenäinen oikeus käyttää omia resurssejaan, mutta ei vahingoittaa muiden valtioiden ympäristöä. (4) Köyhyyden hävittäminen ja maailmanlaajuisten elintasoerojen vähentäminen ovat välttämättömiä kestäväälle kehitykselle. (5) Naisten täysivaltainen osallistuminen on oleellista kestävän kehityksen saavuttamiseksi. (6) Kehittyneet maat tunnustavat vastuun, joka niillä on kansainvälisessä kestävän kehityksen tavoittelussa huomioiden ne paineet, joita niiden yhteiskunnat aiheuttavat globaalille ympäristölle sekä ne teknologiset ja rahalliset resurssit, jotka ovat niiden määräysvallassa. (UN Earth Summit 2007)

suoraan kyseenalaista läntistä kehitysajattelua vaan pyrkii pelkästään uudelleensuuntaamaan sitä. Usein se on samalla linjalla esimerkiksi YK-järjestöjen kanssa. Toisaalta tämä on linjassa innovatiivisen ideologian strategioiden kanssa, koska epäsovinnaisen toiminnan legitimointi onnistuu parhaiten, jos sen voidaan osoittaa olevan linjassa ympäröivässä yhteiskunnassa hyväksytyin toiminnan kanssa. Oma toiminta on mahdollista legitimoida vain, jos se voidaan kuvailla tavalla, joka pakottaa siihen paheksuvasti suhtautuvat luopumaan paheksunnastaan.

Worldwatch pyrkii kyllä vaikuttamaan globaalien talousjärjestöjen kehitysmalliin ja uudelleensuuntaamaan sitä kestäväen kehityksen suuntaan, jossa ympäristöllä on keskeinen sija. Tässäkin se on linjassa *Our Common Future* -raportissa määriteltyjen kestäväen kehityksen toimintatavoitteiden kanssa.

“The power of these institutions makes them equally capable of becoming strong supporters of sustainable development. To do this, they would need to put into practise a more sophisticated conception of development, one that elevates environmental protection (along with education, health and advancement of women) from the current status of a poor relation in the international economic policy arena. Institutions that absorbed that new view would be as eager to defend the environment as they now are to defend international capital.” (Roodman 1999: 177)

Miten Worldwatch sitten hyödyntää *kestävyys* käsitettä ja määrittelee sen sisältöä kuvaillessaan kestäväen taloutta ja kestäväen yhteiskuntaa? Jo lähtökohtaisesti on selvää, että keskeiseen asemaan nousevat ympäristön tilaan vaikuttavat ominaisuudet. Nykyinen, kestäväen, talousjärjestelmä on sen mukaan:

“...the fossil-fuel-based, automobile-centered, throwaway economy....” (Brown & Flavin 1999: 4)

Kun puolestaan kestävä talousjärjestelmä olisi jotain päinvastaista:

“...a solar-powered, bicycle/rail centered, reuse/recycle economy, one that uses energy, water, land, and materials much more efficiently and wisely than we do today.” (Brown & Flavin 1999: 16)

Kestävyyteen liittyvät myönteiset asiat, kuten tehokkuus ja viisaus, kun taas nykyistä kestäättömyyttä kuvaavat kertakäyttöisyys ja fossiiliset (uusiutumattomat) polttoaineet. Myönteistä ja tavoiteltavaa unelmayhteiskunnassa ovat aurinkoenergian käyttö, pyöräily ja kierrätys. Ympäristöllisesti kestävä talouden määritelmän ja kestävyiden periaatteet Worldwatch johtaa tieteellisestä ekologiasta. Tässä määritelmässä ympäristön hyvinvoinnin merkitys talouden hyvinvoinnille korostuu. Kestävyys määritellään ilmiönä, jossa uutta syntyy samaa vauhtia kuin vanhaa tuhoutuu.

“An economy is environmentally sustainable only if it satisfies the principles of sustainability—principles that are rooted in the science of ecology. In a sustainable economy, the fish catch does not exceed the sustainable yield of fisheries, the amount of water pumped from underground aquifers does not exceed aquifer recharge, soil erosion does not exceed the natural rate of new soil formation, tree cutting does not exceed tree planting, and carbon emissions do not exceed the capacity of nature to fix atmospheric CO₂. A sustainable economy does not destroy plant and animal species faster than new ones evolve.” (Brown & Flavin 1999: 15)

Worldwatchin ajattelussa kestävä ympäristön varaan rakentuu kestävä talous, joka puolestaan on edellytys kestäville yhteiskunnalle. Kestävä yhteiskunnan tärkeimmiksi rakentajiksi se nimeää (1) yksilöiden ohella (2) valtiot ja niiden muodostamat kansainväliset järjestöt, (3) liike-elämän toimijat ja (4) kansalaisyhteiskunnan. Nojautumalla länsimaisessa yhteiskunnassa pitkälti noudatettuun jakoon Worldwatch pyrkii legitimoimaan toimintansa osoittamalla, että se ei edes yritä luoda kokonaan uutta yhteiskuntaa, vaan ennen kaikkea suunnata nykyisen toimintatapoja uusille urille. Toimijoiden yhteistyö saa sen mukaan aikaan kestävä yhteiskunnan syntymisen, kun päämäärä on kaikille selvillä.

“What, then, will it take to construct a sustainable, modern society? Governments will need to aggressively demarcate and defend environmental limits, working domestically and cooperating internationally. And they will have to do so in ways that stimulate rather than stifle the creativity of corporations. Businesses will need to anticipate the transition and position themselves to exploit the huge investment opportunities created. Nonprofit organizations ranging from international environmental groups to neighbourhood churches—collectively called “civil society”—will need to press both governments and businesses forward. And undergirding all their efforts will be educated citizens operating in their capacities as voters, consumers, charitable donors, and owners of land and resources.” (Roodman 1999: 170)

Yllä olevassa kaikkien toimijoiden toimintaan liitetään myönteisiä odotuksia, jotka samalla osoittavat kestäväen yhteiskunnan myönteisen vaikutuksen kaikkien olosuhteisiin. Tällä tavoin Worldwatch pyrkii innovatiivisen ideologian strategiaa käyttäen muuttamaan kestävyteen liitettävän neutraalin tai ristiriitaisen merkityksen muuttamaan positiiviseen suuntaan. Kokonaisvaltainen kuva *kestävyydestä* ja siten kestävästä yhteiskunnasta käy hyvin ilmi tästä visiosta:

“Once individuals, businesses, and governments become advocates for sustainability, a global transformation as great as the Industrial Revolution could be unleashed. Energy will come from the same renewable sources that sustain all of life, rather than from finite and polluting stocks. Production will mimic the natural cycle of birth, death, and rebirth, with waste no longer casting a huge and ugly shadow over cities and factories. And natural resources will be appreciated for their contributions to the planet’s living systems, not simply for their value as economic assets. In sum, a sustainable world will be powered by the sun; constructed from materials that circulate repeatedly; made mobile by trains, buses, and bicycles; populated at sustainable levels; and centered around just, equitable, and tight-knit communities.” (Gardner 2001: 204)

Kasvu

Kasvaminen voidaan käsittää prosessiksi, jossa jokin olemassaoleva lisääntyy

määrällisesti tai laadullisesti. Kasvu on aina myös muutosta, koska kasvaminen muuttaa olemassa olevien asioiden tilaa. Worldwatchin puheessa kasvuprosessi liittyy keskeisimmin talouden ja väestönkasvuun. Molemmat prosessit ovat keskeisiä sen muutosvaatimuksessa, koska sen paremmin talous kuin väestökään eivät Worldwatchin mukaan voi kasvaa nykyisellä tavalla, jos tavoitteena on kestävä yhteiskunta.

Ympäröivässä yhteiskunnassa kasvu käsitetään yleensä myönteisenä terminä, erityisesti talouteen liitettynä. Suhtautuminen väestönkasvuun koko maapallon laajuisesti on yleensä kielteistä, mutta länsimaissa väestönkasvua nykyään jopa toivotaan väestön ikääntymisen tuomien ongelmien takia. Worldwatch torjuu väestönkasvun jyrkästi omaa toimintaansa motivoiviin periaatteisiin eli talouden ja ihmisten hyvinvointiin vedoten:

“If we care about the next generation, then we have little choice but to launch a full-court press to stabilize population as soon as possible everywhere... We need to do this not because it is easy or necessarily popular, but because future political stability and economic progress may depend on it.” (Brown & Mitchell 1998: 20)

Tässä lainauksessa kestävän talouden synonyyminä käytetään taloudellista edistystä ja kestävän yhteiskunnan sijasta poliittista vakautta. Tuleviin sukupolviin vetoaminen on Worldwatchin keskeinen retorinen strategia, jota se käyttää toimintansa legitimointiin kaikissa sopivissa yhteyksissä. Tuleviin sukupolviin vetoaminen on vetoamista ihmisyyteen ja linjassa kaikkien ihmisten, myös tulevien, tarpeiden tyydyttämisen periaatteen kanssa. Yllä olevassa tarjottu vaihtoehto esitetään lisäksi ainoaksi mahdolliseksi ja tehtävä saadaan vaikuttamaan erittäin kiireelliseltä. Kiireellisyys, poliittinen vakaus ja taloudellinen edistys ovat myös puolustuksia sille, ettei kyseinen toiminta ole helppoa tai suosittua. Tämä osoittaa myös sen, että kyseessä on nimenomaan innovatiivisena ideologina toimiminen, koska pyrkimyksenä on legitimoida epäsovinnainen toiminta, tässä tapauksessa vaatimus väestönkasvun

pysäyttämistä.

Talouden kasvusta puhutaan talouden piirissä usein pelkän kasvun käsitteellä. Talouskasvu on nykyisen talousjärjestelmän jonkinlainen mantra, jota hoetaan kaikkialla. Vallitsevan näkemyksen mukaan vain talouden kasvu mahdollistaa hyvinvoinnin, työpaikkojen sekä elintason säilyttämisen ja parantamisen. Se on edellytys taloudelliselle edistykselle niin yritysjohtajien kuin poliitikkojenkin mielestä.

Omassa puheessaan Worldwatch pyrkii muuttamaan myönteistä suhtautumista talouskasvuun nykyistä neutraalimpaan suuntaan. Se haluaa osoittaa nykyisenlaisen talouskasvun olevan rajallista ja riippuvaista luonnonympäristöstä. Legitimoidakseen tämän väitteensä se toimii innovatiivisen ideologin tavoin. Ensinnä se osoittaa toimintansa olevan ainakin joissakin suhteissa sopusoinnussa vallitsevan ajattelun kanssa toteamalla:

”Recognizing the limits of natural systems is often seen as call for no growth, but the issue is not growth versus no growth. The question is, What kind of growth? And where?” (Brown & Mitchell 1998: 4)

Instituutti ei siis kokonaan torju kasvua. Periaatteessa kasvu voisi jatkua myös tulevaisuudessa uusiutuvaan energiaan ja kierrätykseen nojautuen, samoin kuin tietotalous voi kasvaa teollisuuden sijasta (Brown & Mitchell 1998: 4). Kasvun jatkuminen on Worldwatchin mukaan mahdollista, mutta järjestelmän on silloin muututtava *kestävämmäksi*. Tässä Worldwatchin näkemys poikkeaa esimerkiksi ympäristötaloustieteilijä Herman E. Dalyn näkemyksestä, jonka mukaan *kestävä kasvu* ei ole mahdollista, koska kasvaminen tarkoittaa aina luonnollisen koon kasvua materiaalia lisäämällä (1996: 193).

Worldwatchin esittämää arviota kasvun jatkumisen mahdollisuuksista, siis sen *kestävyydestä*, voikin pitää yhtenä strategisena keinona legitimoida omaa tavoitetta

eli talousjärjestelmän muutosta, johon osoitus nykyisenlaisen taloudellisen kasvun rajallisuudesta myös johtaa. Toisaalta se on hyvin linjassa edellisessä kappaleessa esitellyn *Our Common Future* -raportin mukaisen kestävä kehityksen valtavirta-ajattelun kanssa, jossa tavoitteena on paitsi kasvun elvyttäminen, myös sen laadun muuttaminen. Instituutti hyväksyy talouskasvuun liittyvät positiiviset puolet. Ongelma liittyy instituutin omiin periaatteisiin kaikkien ihmisten tarpeiden tyydyttämisestä sekä luonnonjärjestelmien hyvinvoinnista. Näitä periaatteita nykyisenlainen talouskasvu ei riittävästi huomioi.

Economic growth has allowed billions of people to live healthier, more productive lives and to enjoy a host of comforts that were unimaginable in 1900. It has helped raise life expectancy...While growth has become the norm everywhere since midcentury, some countries have been more successful in achieving it than others, leading to unprecedented income disparities among societies...The needs of billions are inadequately met in the best of times, and... even a brief reversal of economic growth can leave millions on the brink of starvation. More fundamentally, our current economic model is overwhelming the Earth's natural systems. (Brown & Flavin 1999: 10-11)

Worldwatch hyödyntää innovatiivisen ideologian strategiaa talouskasvun prosessin osalta myös haastamalla vastustajat, tässä tapauksessa taloustieteilijät, arvioimaan uudelleen omaa suhtautumistaan talousjärjestelmän *kestävyyteen*.

“While ecologists have long known that the existing economic system is unsustainable, few economists share this knowledge.” (Brown & Mitchell 1998: 3)

Taloustieteilijöiden tekemä empiirinen virhe piilee Worldwatchin mukaan siinä, että he eivät huomioi luonnonjärjestelmien vaikutusta talousjärjestelmään, eivätkä etenkin talousjärjestelmän riippuvuutta luonnosta. Määritelleessään globaalin talouden rajallisuuden Worldwatch pyrkii osoittamaan myös nykyisenlaisen talouskasvun rajat. Tässä sen tavoitteena on osoittaa nykyinen jatkuva kasvu käytännöllisesti mahdottomaksi luonnon rajallisuuden vuoksi.

“...we...depend entirely on Earth’s natural systems and resources to sustain us. Unfortunately, the expanding global economy... is, as currently structured, outgrowing those ecosystems.” (Brown 2000: 4)

Konkreettisenä esimerkkinä siitä, että nykyisenlainen talouskasvu ei voi jatkua, Worldwatchin esittää Kiinan kasvavan talouden vaatimukset sekä kehitysmaiden kasvavan ruokapula. Niiden viestinä on, että maapallon resurssit eivät riitä, jos Kiina (tai muut kehitysmaat) saavuttaa samanlaisen kulutustason kuin nyt on länsimaissa. (Brown 1998: 11)

Talouden haitallisen kasvun Worldwatch pyrkii osoittamaan hyödyntäen innovatiivisen ideologian strategiana *kasvun* olemassaolevan puheaktipotentiaalin muuttamista positiivisesta äärimmäisen negatiiviseksi:

“Growth for the sake of growth...is the ideology of the cancer cell... continuously expanding global economy is slowly destroying its host – the Earth’s ecosystem.” (Brown 1998: 2)

Tässä tavoite on muuttaa nykyisenlaisen kasvukäsitteen puheaktipotentiaalia kielteiseen suuntaan tuomitsemalla kasvu pelkästään kasvun itsensä takia ja vertaamalla sitä syöpäkasvaimeen, joka tuhoaa isäntänsä.

Globalisaatio

Globalisaatiokäsite nousee tutkimusaineistossa esiin vasta 2000-luvulla. Eniten käsitettä käytetään instituutin kolmessa, vuosien 2000-2002, *Maailman tila* -raportissa. Kestävän kehityksen tapaan globalisaatio on uusi käsite, josta muodostui muotisana juuri vuosituhannen vaihteen tienoilla. Adjektiivi ”global” tuli englannin kieleen 1890-luvulla merkitsemään ”koko maailmaa” ja substantiivi ”globalization” ilmestyi ensimmäisen kerran amerikan englannin sanakirjaan vuonna 1961, mutta vasta 1980-luvun puolivälistä lähtien globalisaatiokäsite ja adjektiivi ”globaali” ovat levinneet yleiseen käyttöön eri kielissä ja lähes kaikkialla

maailmassa. (Scholte 2000: 43)

Samalla tavalla kuin *kestävään kehityksen* käsitteen myös globalisaatiokäsitteen ongelma on usein sen määrittelemättömyys, joka uhkaa tehdä siitä vain iskulauseen usein hyvin erilaisille kulttuurisille, taloudellisille ja sosiaalisille prosesseille (Wolf 2005: 14). Myös globalisaatioteoreetikko Jan Aart Scholte kiinnittää huomiota käsitteen monnimerkityksellisyyteen. Hänen mukaansa viisi yleisintä käsitystä globalisaatiosta ovat globalisaatio kansainvälistymisenä, globalisaatio liberalisointina, globalisaatio universalisaationa, globalisaatio länsimaistumisena ja globalisaatio alueellistumisen vastakohtana¹⁵ tai yllialueellistumisena. Scholten analyysissä ainoastaan viimeinen näistä antaa globalisaatiolle täysin muista käsitteistä poikkeavan merkityksen. (2000: 2-3)

Worldwatchin globalisaatiomääritelmä korostaa yhteiskunnallisia muutoksia ja planeetan virtuaalista pienentymistä:

”[G]lobalization – a much used though ill-defined term that covers the broad range of societal transformations that have accompanied the rapid growth in international trade and investment in recent years, as well as the virtual shrinking of the planet due to computers, cell phones and other accoutrements of the information age.”
(French 2002: 174)

Scholten luettelemista globalisaation merkityksistä Worldwatchin näkemyksiin näyttäisi soveltuvan talouskeskeisyyteen viittaava globalisaatio liberalisointina, jossa sillä tarkoitetaan lähinnä valtioiden säätämien rajoitusten poistamista, avoimen ja rajattoman talouden luomista sekä kansainvälisen talouden yhtenäistymistä (Scholte 2000: 15-16). Toisaalta Worldwatchin viittaukset juuri rajojen katoamiseen ja planeetan virtuaaliseen pienentymiseen ovat yhdistettävissä Scholten määritelmistä viimeiseen eli yllialueellistumiseen. Siinä sosiaalinen tila ei ole enää pelkästään alueellisten paikkojen, etäisyyksien tai

---

¹⁵ deterritorialization

rajojen määrittelemä (ibid.: 16).

Worldwatch suhtautuu sekä globalisaatioon että talouskasvuun samalla tavoin, se kritisoi kummankin nykyistä suuntausta ja esittää molempien toiminnan uudelleenarviointia ja suunnan muuttamista.

“The term globalization was not in widespread use in June 1992 at the U.N. Conference on Environment and Development... But in retrospect, that meeting can be seen as a process that was at least partially aimed at reshaping the global economy to make it less environmentally harmful and more socially equitable – the essence of the concept of sustainable development...” (French 2002: 175)

Worldwatch katsoo, että globaali talous tai globalisaatio, jota tässä käytetään sen synonyyminä, on uudistettava siten, että se on linjassa *kestävän kehityksen* kanssa. Tässä kestäväällä kehityksellä viitataan ympäristöystävällisyyteen ja yhteiskunnalliseen tasapuolisuuteen.

Worldwatchin sanoman legitimoimiseen innovatiivisen ideologin teorian avulla voidaan globalisaatiokäsitteen yhteydessä löytää kaksi strategiaa. Ensimmäinen näistä on uuden käsiteparin luominen pelkän globalisaatiokäsitteen laajentamiseksi ja toinen globalisaatiokäsitteen puheaktipotentialin muuttaminen myönteisestä neutraaliksi tai jopa kielteiseksi viittaamalla sen yhteydessä eriarvoistumisen lisääntymiseen ja jopa terrorismiin.

Ensimmäinen näistä eli globalisaatiokäsitteen laajentaminen tapahtuu luomalla uusi ”iskulause”, jonka avulla Worldwatch pyrkii nostamaan uusia aiheita globalisaatioagendalle. *Ekologinen globalisaatio* -käsiteparin tarkoituksena on tuoda myös ympäristökysymykset osaksi globalisaatioprosessia. Määrittelemällä globalisaation termillä *ekologinen* Worldwatch haluaa laajentaa käsitteen koskemaan myös yliaalueellisiksi muuttuneita ympäristöongelmia sekä muiden globalisaatioon liittyvien prosessien aiheuttamia vaikutuksia luonnonympäristölle.

"...the planet seems to be steadily shrinking. Goods, money, people, ideas and pollution are travelling around the world at unprecedented speed and scale overwhelming financial managers, political leaders, and ecological systems. The 'global commons', including atmosphere and the oceans, is under environmental assault. The globalization of commerce is further internationalizing environmental issues, with trade in natural resources. In this chapter, globalization is taken to mean a broad process of societal transformation in which numerous interwoven forces are making national borders more permeable than ever before, including growth in trade, investment, travel, and computer networking. 'Ecological globalization' is used here to refer to the collective impact that these diverse processes have on the health of the planet's natural systems." (French 2000: 184-185)

Ympäristön nostaminen globalisaatioprosessissa talouden ja politiikan rinnalle on hyvin linjassa Worldwatchin toimintaa motivoivan toisen periaatteen kanssa, jonka mukaan ympäristön hyvinvointi on ehto talouden ja ihmisten hyvinvoinnille. Nykyisellään globalisaatioprosessi levittää ympäristöongelmia laajemmalle, mikä liittyy erityisesti kaupan kansainvälistymiseen. Ekologinen globalisaatio -käsite toimii innovatiivisen ideologian strategian mukaisesti tässä paitsi uusia ilmiöitä käsitteen sisältöön liittävästä myös nykyisten määritelmien haastajana. Globalisaatioon myönteisesti tai neutraalisti suhtautuvat haastetaan näkemään ilmiössä myös ongelmia ja siten muuttamaan käsitystään neutraaliin tai kielteisempään suuntaan.

Raimo Väyrynen (2001) katsoo, ettei globaalin tulevaisuuden suunnan ja tavoitteiden määrittäminen suoraviivaisesti ole mahdollista, koska globalisaatio ei etene suoraviivaisesti, eikä sillä ole mitään lopullista tavoitetilaa. Globalisaatio synnyttää sekä oikaisevia että vastustavia reaktioita, jotka voivat pyrkiä joko globalisaation pelastamiseen luomalla sille uusia vakauttavia instituutioita ja pelisääntöjä, tai sen pysäyttämiseen nostattamalla erilaisia kansallisia ja kansainvälisiä vastaliikkeitä. (s. 15-16) Worldwatchin reaktio globalisaatioon näyttää olevan ennemminkin pelastava kuin pysäyttävä. Vaikka se haluaa haastaa

ilmiön kannattajat näkemään myös ilmiön kielteiset puolet, se ei kuitenkaan torju globalisaatiota kokonaisuudessaan. Sen sijaan instituutin tavoitteena on luoda uusi kansainvälinen ympäristöjärjestö sekä pelisääntöjä, joiden mukaan globalisaatiota paremmin hallittaisiin yhteiseksi hyväksi.

“Although the globalization trends of recent years enriched economic elites and added to the ranks of the global middle class in some countries, they also bypassed billions of destitute people and in some cases directly undermined the welfare of marginalized people by destroying the ecological and social fabric that has formed the backbone of traditional, subsistence-based societies. Reorienting our current globalization path ...may thus turn out to be a key pillar in any successful long-term strategy against terrorism.” (French 2002: 175)

Worldwatchin suhtautuminen globalisaation aikaansaamaan muutokseen on samanlainen kuin talouskasvun osalta. Ensin myönnetään selkeästi, että globalisaatio on parantanut toisten, mutta lähinnä vain hyvin toimeentulevien, tilannetta. Tässä mielessä lasi on puoliksi tyhjä: miljardit ihmiset ovat jääneet vain sivustaseuraajiksi. Kyseessä on samanlainen kritiikki, jota esitetään talouskasvusta ja taustalla vaikuttaa sama periaate: kaikkien ihmisten tarpeista huolehtiminen.

Globalisaation puolustaja Martin Wolf arvelee, että toiset häviävät ja toiset voittavat globalisaatioprosessissa, siksi ettei globalisaatiota olekaan riittävästi. Se ei ulotu kaikkialle ja siksi nuo alueet, jotka eivät ole prosessissa mukana, häviävät. Toisaalta hän korostaa, että riippuu myös laskentatavasta, ovatko köyhät todellakin kärsineet globalisaatiosta vai hyötyneet samalla, kun rikkaat ovat hyötyneet suhteessa vielä enemmän. (2005: 140) Suhteessa Wolfiin Worldwatchin suhtautuminen globalisaatioon kriittistä, vaikkakaan ei suoran kielteistä. Se uskoo, että globalisaation vaikutus on ollut epätasa-arvoistavaa ja köyhiä marginalisoivaa.

“Responsibility for the current health of the planet and its human inhabitants is shared unequally between rich and poor countries, but if these problems are to be

resolved, the two groups of nations will need to bring their respective strengths and capabilities to bear. This will require a new form of globalization—one that goes beyond trade links and capital flows to strengthened political and social ties between governments and civil society.” (Flavin 2001: 5)

Tässä retorisena strategiana on vedota köyhien ja rikkaiden maiden yhteiseen vastuuseen ympäristön ja ihmisten hyvinvoinnista. Myös tässä keskeiseen asemaan nostetaan uusi globalisaatiomalli, joka vahvistaa kauppasuhteiden sijasta valtioiden ja kansalaisyhteiskunnan välisiä siteitä. Tällä vaatimuksella halutaan todennäköisesti myös vedota instituutin oletettuun kansalaisyhteiskuntaa suosivaan yleisöön.

Mielenkiintoinen retorinen strategia, joka liittyy köyhyyden ja eriarvoistumisen lisääntymiseen, on aiemman lainauksen viittaus, jonka mukaan globalisaatiopolun uudelleen suuntaaminen on ainoa menestyksellinen pitkän ajan strategia *terrorismia* vastaan. Kyseinen teksti on vuodelta 2002 ja hyödyntää siten Yhdysvalloissa vuoden 2001 syyskuun 11. päivän tapahtumien ajankohtaistamaa terrorismiin viittaavaa retoriikkaa. Sitä Worldwatch käyttää paljon erityisesti *Maailman tila 2002* -raportissa. Esimerkiksi epätasa-arvoisuuden lisääntyminen maailmassa globalisaation seurauksena yhdistetään suoraan syyskuun yhdennentoista terrori-iskuihin:

“Not all terrorists who hijacked the airplanes were themselves impoverished. But the growing gap between the rich and the poor in many regions and worldwide and the persistence of extreme poverty among more than a billion people have undoubtedly helped to create a climate that is ripe for fundamentalism and extremism.” (French 2002: 174)

Tässä Worldwatch jatkaa globalisaation nykysuunnan kannattajien haastamista. On mielenkiintoista, kuinka suora yhteys terrorismin ja äärimmäisen köyhyyden välille tässä vedetään. Samalla yhteys syntyy myös globalisaation ja terrorismin välille, koska kyseisessä artikkelissa käsitellään juuri globalisaatiota ja

globaalihallintoa. Ajankohtaiseen ja ihmisten mieliä järkyttäneeseen terrorismiin viittaamalla pyritään muuttamaan myönteistä suhtautumista globalisaatioon ja legitimoimaan vaatimus järjestelmän muuttamisesta. Edelleen tässäkin toimitaan sen periaatteen mukaan, että kaikkien ihmisten tarpeet on tyydytettävä tasarvoisella tavalla.

Worldwatch haastaa globalisaation myönteisen puheaktipotentiaalin myös esittämällä kysymyksen siitä, kenen intressejä kasvava globaalitalous itse asiassa palvelee.

“... At the root of this rising public concern are some basic questions: What rules govern today’s increasingly global economy? Who sets them? And whose interests do they serve?” (French 2002: 175-6)

Ja vastaa itse kysymykseensä suuntaamalla kritiikkinsä kansainvälisiä talousjärjestöjä vastaan.

“The new rules of global economy are for the most part being set by institutions such as the World Trade Organization and the International Monetary Fund, where the mindset of traditional economists prevails and where the ‘rules’ are generally aimed at unshackling global commerce rather than harnessing it for the common good.” (French 2000: 200)

Myös globalisaation ja globaalihallinnon osalta Worldwatch on linjassa valtavirtaisen (länsimaisen) kehitysjattelun kanssa, joka määriteltiin kestävyyskappaleessa. Hyvä hallintojärjestelmä, toimiva oikeuslaitos ja korruption kitkeminen ovat yleisesti tärkeiksi ymmärrettyjä toimia. Samoin Worldwatch yhtyy näkemykseen, jonka mukaan avoimemmat markkinat antavat köyhille taloudellisia ja sosiaalisia mahdollisuuksia sekä kehittävät kansalaisyhteiskuntaa.

“There can be little doubt that opening markets in countries with weak governments, inadequate legal systems, and rampant corruption can exacerbate both social and environmental problems. However, more-open markets are at the

same time potentially powerful tools for building economic and social opportunities for the poor and contributing to the development of civil society.” (Flavin 2001: 13)

Edistys

Edistystä voidaan löyhästi ottaen pitää evaluatiivis-deskriptiivisenä terminä. Ehkä vielä parempi versio olisi adjektiivinen edistyksellisyys, mutta Worldwatchin käytössä on nimenomaan substantiivinen edistys. Edistys on instituutin puheessa jotain myönteistä, mitä seuraa ympäristöllisesti kestävä yhteiskunnan rakentamisesta.

Edistyskäsite soveltuu erinomaisesti Worldwatchin muutospyrkimysten legitimointiin käsitteen perinteisesti hyvin vahvan myönteisen arvolatauksen vuoksi. Tätä arvolatausta se myös pyrkii *Maailman tila* -raporteissa hyödyntämään. Innovatiivisen ideologian tavoin Worldwatch käyttää edistyskäsitettä määrittelemällä sen uudella tavalla sekä hyödyntämällä sen positiivista konnotaatiota oman toimintansa esittämiseen positiivisena. Instituutti käyttää käsitettä paljon muodossa *taloudellinen edistys*, jolloin sillä korostetaan legitimoitavana olevan epäsovinnaisen toiminnan taloudellisia vaikutuksia. Usein taloudellinen edistys viittaa suoraan talouskasvuun tai muuhun talouden menestykseen. Legitimoidessaan vaatimuksiaan taloudellisen edistyksen käsitettä käyttämällä Worldwatch viittaa usein siihen, että on tehtävä tiettyjä asioita tai muutoin *taloudellinen edistys* on vaarassa. Tähän yhdistyy innovatiivisen ideologian strategia muuttaa kyseisen käsitteen myönteisen arvolatauksen kattavuutta siten, että myös legitimoitava toiminta sisältyy siihen.

Edistyksen¹⁶ sanakirjamääritelmä on (ihmisten olojen tai aseman) asteittainen parantuminen (Meriam-Webster's Online Dictionary 2007). Usein sillä viitataan myös ihmiskunnan nousujohtoiseen kehityskulkuun. Kaikki eivät kuitenkaan pidä

---

¹⁶ progress

edistystä pelkästään positiivisena käsitteenä. Edistyskriitikko John Gray kyseenalaistaa perinteisen tarinan ihmiskunnan edistyksestä ensin kivikauden metsästäjä-keräilijäyhteiskunnasta maatalousyhteiskuntaan ja siitä edelleen teolliseen yhteiskuntaan ja eteenpäin. Jotkin asiat, kuten teknologia, ovat kyllä edistyneet, mutta ihmisen kannalta historia on vain oravanpyörä, jota pyörittää kasvava ihmismäärä. (2002: 155-159)

Gray pitää uskoa edistykseen taikauskoisuutena, vaikka myöntää, että joillakin aloilla todellista edistystä on tapahtunut. Hänen mukaansa me luotamme siihen, että tieteellisen tiedon kasvu mahdollistaa elämää uhkaavien riskien kontrolloinnin ja eliminoi pahimmat uhat, kuten sodan, nälän ja sairaudet. Karl Marxiin ja John S. Milliin viitaten hän toteaa, että 1800-luvun ajattelijat uskoivat että tieteeseen perustuva yhteiskunta ja talous mahdollistaisivat rationaalisen tavan tarkastella maailmaa. Grayn mukaan ihmisluonne ei kuitenkaan koskaan tule olemaan rationaalinen. Modernin tieteen ja teknologian ja toisaalta ihmisjärjen edistyksen välillä ei ole suoraviivaista linkkiä. (2004: 17-18)

Vaikka Worldwatch myös kritisoi suoraviivaista edistysajattelua, se ei suhtaudu siihen samalla tavalla pessimistisesti kuin Gray, vaan pyrkii hyödyntämään edistyskäsitteen pääasiassa positiivisen arvolatauksen. Innovatiivisen ideologin strategiaa hyödyntäen se pyrkii laajentamaan edistyksen käsitettä koskemaan myös omia legitimoitavina olevia toimiaan eli vaatimusta kestäväan yhteiskuntaan siirtymisestä.

“...for all the talk of the march of progress, our era also echoes the dangerous times... If this is a transitional era, then the natural question is... What sort of world are we headed toward? So far the world order emerging is one almost no one wants... It is not too late, however, to change the course of events, to build societies that are both environmentally sustainable and industrial. It is not too late to build a world where air is safe to breathe, water is safe to drink, and resources are shared among all the world's people – to build a world, in other words, that most people

recognize as the one they hope their children will inherit. That would be true progress.” (Roodman 1999: 170)

Jälleen nykyiset olosuhteet, joita niitäkin voivat jotkut kutsua edistykseksi, on instituutin kritiikin kohteena. Se vetoaa siihen, ettei tällä hetkellä muodostumassa olevaa maailmanjärjestystä halua juuri kukaan. Myös edistyksen määrittelyssä, aivan kuten aiemmissakin analyysin käsitteissä, keskeiseksi nousee ympäristön ja ihmisten hyvinvointi. Todellista edistystä olisi ympäristöllisesti kestävä yhteiskunta. Lainauksessa esitettyyn kuvaukseen edistyksestä eli kestävästä yhteiskunnasta on kenen tahansa vaikea suhtautua paheksuvasti tai torjuvasti. Ympäristön hyvinvoinnin lisäksi vedotaan jälleen ihmisten tasa-arvoisuuteen ja tuleviin sukupolviin.

Siinä määrin *Maailman tila* -raporteissakin yhdytään Grayn edistyskritiikkiin, että nykykäsitys edistyksestä nähdään myyttinä. Sen sijaan mahdollisuutta *todelliseen* edistykseen ei kielletä, vaan se on aina olemassa Worldwatchin itsensä määrittelemänä. Käytössä on samanlainen strategia kuin kaikissa aiemmissakin käsitelmäärittelyissä: sekä kestävä kehityksen, talouskasvun että globalisaation yhteydessä nykyinen kehitysmalli, kasvu tai globalisaation suunta kyseenalaistetaan ja sen jälkeen kerrotaan, mikä on oikea malli, kasvutapa tai suunta, yhtä lailla globalisaatiolle kuin edistykselle.

“If things keep changing as fast – but for the better – then the new millennium’s history books will recall our generation as the one that showed the march of progress to be more than a myth.” (Roodman 1999: 170-171)

Worldwatch ei usko yleiseen näkemykseen teknologisen ja taloudellisen edistyksen vääjäämättömästä voittokulusta. Se pyrkii tässäkin osoittamaan, kuinka monet arvostetut ajattelijat ovat tekevät empiirisen virheen, kun he unohtavat, että myös tietoon pohjautuva taloutemme on riippuvainen maapallon ekosysteemistä. Sama strategia on käytössä myös haastettaessa taloustieteilijät

arvioimaan suhtautumistaan jatkuvan talouskasvun mahdollisuuteen.

“As we approach the twenty-first century, many respected thinkers seem to believe that we are in for a period of inevitable economic and technological progress... [That is] unending upward climb for *Homo sapiens*... This view of the future... is particularly prevalent in the information industry. It reflects a new conception of the human species, one in which human societies are seen as free of dependence on the natural world. Our information based economy is thought capable of evolving independently of the Earth’s ecosystem.” (Brown & Flavin 1999: 19)

Retorisena vaikutuskeinona yllä olevassa lainauksessa toimii esimerkiksi *arvostettujen ajattelijoiden* näkemyksen asettaminen kyseenalaiseksi. Pyritään osoittamaan, että näiden esittämä ajatus on kyllä laajalle levinnyt, mutta epärealistinen. Ennen lainausta olevassa tekstissä on jo tehty selväksi, että ihminen ei ole luonnosta erillinen ja siksi väite, että talous pystyisi toimimaan siitä erillään, vaikuttaa mahdottomalta. Tämä myös osoitetaan sellaisilla ilmaisuilla kuin *ihmisyhteiskunnat nähdään vapaina..., talouden ajatellaan voivan...* Kappale jatkuu perusteluilla, siitä miksi tällainen näkemys on itse asiassa suorastaan vaarallinen:

“This view is dangerous because it threatens to discourage the restructuring of the economy needed if economic progress is to continue. If we are to build an environmentally sustainable economy, we have to go beyond traditional economic indicators of progress.” (Brown & Flavin 1999: 19)

Jälleen palataan ympäristöllisesti kestävään talouteen. Ajatus siitä, että nykykehitys sellaisenaan on edistystä, vaarannetaan siirtyminen kestävään järjestelmään, siksi ajatus on torjuttava. Edistys on määriteltävä uudelleen muilla kuin perinteisillä taloudellisilla indikaattoreilla. Kestävään talousjärjestelmään siirtyminen sen sijaan olisi edistystä. Kyseisen lainauksen artikkelissa esimerkkinä käytetään vertausta siitä, että vaikka jokaiseen kotiin saataisiin tietokone, mutta jos samalla pyyhittäisiin puolet planeetan eliölajeista pois, sitä tuskin voitaisiin kutsua taloudelliseksi *menestykseksi* (Brown & Flavin 1999: 19). Menestyksestä ja edistyksestä tehdään näin toistensa synonyymejä.

Edistys on ihmiselle Worldwatchin mukaan kuitenkin mahdollista sen vuoksi, että ihminen on kykenevä päättämään omasta kohtalostaan. Se ei ole biologisen evoluution alainen vaan vastuussa omasta kulttuurisesta evoluutiosta, jonka suuntaan se vaikuttaa.

“The question facing this generation is whether the human community will take charge of its own cultural evolution and implement a rational shift to sustainable economies, or will instead stand by watching nature impose change as environmental systems break down. Orchestrating change is not easy, but neither is it impossible...” (Gardner 2001: 190)

Kestävän yhteiskunnan moraalisen kompassin keskeisiä periaatteita ovat Worldwatchinkin toimintaa motivoivat periaatteet eli ihmisten tarpeiden täyttäminen kestäväällä tavalla ja tulevien sukupolvien kunnioittaminen:

“The trends of recent years suggest that we need a new moral compass to guide us into the twenty-first century – a compass that is grounded in the principles of meeting human needs sustainably. Such an ethic of sustainability would be based on a concept of respect for future generations... At issue is a change in understanding and values that will support a restructuring of the global economy so that economic progress can continue.” (Brown & Flavin 1999: 21)

Näiden periaatteiden noudattaminen takaa myös taloudellisen edistyksen jatkumisen. Miksi ihmiset tekisivät tämän? Worldwatch vetoaa kestävyuden saavuttamisen tuottamaan tyydytykseen. Haaveena on taloudellisen ja yhteiskunnallisen edistyksen jatkuminen lähes loputtomiin kestävässä yhteiskunnassa, jossa kenenkään ei tarvitsisi kärsiä puutetta ja ympäristö olisi kukoistava ja hyvinvoiva ihmistoiminnasta huolimatta.

“We know what we need to do. We have a vision of a restructured economy, one that will sustain economic and social progress... No challenge is greater, or more satisfying, than building an environmentally sustainable global economy, one where economic and social progress can continue not only in the twenty-first century but

many centuries beyond.” (Brown & Flavin 1999: 21)

3.3. Worldwatchismi

Missä määrin Worldwatchin ajattelua voidaan kutsua ideologiaksi? Voidaanko löytää omalaatuinen ja uniikki ajatusrakennelma, uskomusjärjestelmä tai maailmankuva, jota voitaisiin kutsua worldwatchismiksi?

Jos leikitellään hetki ajatuksella ja tarkastellaan Worldwatchin ajattelua tutkielman alussa käsiteltyjen ideologiateoreetikkojen ajatusten pohjalta, tuloksena on seuraavanlaisia havaintoja. Marxin ja Engelsin teoriaa vapaasti soveltaen voisi Worldwatch helposti ajatella itse tietävänsä totuuden maailmasta ja muiden elävän ideologian vallassa. Tässä tapauksessa ideologiaa käyttäisivät hyväkseen globaalin talouden säännöistä päättävät uusliberalistiset järjestöt, kuten WTO tai Maailmanpankki, jotka saavat ihmiset uskomaan, että kaupan ja pääomavirtojen vapauttaminen on kaikkien etu. Todellisuus sen sijaan löytyisi Worldwatchinkin tapauksessa materiaalisesta maailmasta, koska ympäristön tilan heikkeneminen ja kasvavat ympäristöongelmat ovat paitsi tieteellisesti todistettuja myös aistein havaittavissa todellisiksi.

Mutta Mannheimiin siirryttäessä Worldwatchkin joutuisi toteamaan, että koska se leimaisi globaalit talousjärjestöt ideologisiksi, samaa leimaa käytettäisiin myös sitä itseään vastaan ja Worldwatchillakin olisi oma ideologiansa. Gramscin kautta tutuksi tulleen hegemonian Worldwatch todennäköisesti myös yhdistäisi globaalia talousjärjestelmää ylläpitäviin tahoihin ja toteaisi Althusserin tapaan, että koulujärjestelmä on ideologiakoneistoista vahvin, koska se siirtää vallitsevan ajattelutavan eteenpäin seuraaville sukupolville (vrt. esim. Roodman 1999: 186). Gramscin määritelmän mukaisesti Worldwatch mielellään pitäisi ajatteluun ideologiana, koska sen tavoitteena on saada massat liikkeelle kestävän yhteiskunnan rakentamiseksi. Gramscin mielestä ideologioiden merkitys perustuu niiden psykologiseen kykyyn ”organisoida” ihmismassoja ja luoda itsenäisiä

”liikkeitä”.

Freedeniin päästäessä joudutaan kuitenkin kysymään, onko löydettävissä mitään erillistä poliittista ideologiaa, jota voitaisiin kutsua *worldwatchismiksi*. Worldwatch kyllä pyrkii muuttamaan koko globaalia yhteiskuntaa, mutta se ei sinänsä esitä mitään selkeitä ja yksityiskohtaisia poliittisia toimintasuunnitelmia julkisille instituutioille, vaan pikemminkin laajoja toimintalinjoja ja yhteiskunnallisessa muutoksessa huomioitavia periaatteita. Sen sijaan voidaan ajatella, että Worldwatch kuuluu osana johonkin laajempaan kehitysajattelijoiden joukkoon, jossa sen erityisen vahvana painotuksena vain on ympäristökysymysten huomioiminen. Muita tällaisia ajattelijoita voivat olla esimerkiksi YK:n kehitys- ja ympäristöjärjestöt sekä muut lähtökohdiltaan ihmiskeskeiset ympäristöorganisaatiot.

Ainakaan tämän tutkimuksen aikavälillä Worldwatchin puheesta ei löydy poliittista toimintasuunnitelmaa tai laajaa oppirakennelmaa vaan pikemminkin puheen tarkoituksena on toimia herättelijänä ja saada ihmiset huomaamaan, että luonnonympäristö ei kestä nykyisen järjestelmän kuormitusta.

Vaikka mitään omaa *ismiä* ei Worldwatchille tästä aineistosta löydykään, on sen ajattelu silti *ideologista*. Freedenin mukaan poliittisen ajattelun ideologisuus liittyy kielelliseen tarpeeseen ja tulkinnalliseen välttämättömyyteen valita jokin käsitteiden kiistellyistä merkityksistä, jotta saavutetaan valta kielestä, joka vaikuttaa poliittiseen toimintaan. Worldwatch toimii Skinnerin määrittelemän innovatiivisen ideologin tavoin hyödyntäessään ympäröivän yhteiskunnan talouskeskeisiä käsitteitä ja ilmiöitä oman sanomansa legitimoinnissa. Worldwatchin ajattelu on ideologista siinä, että se haastaa ympäröivän yhteiskunnan toimintatavat ja pyrkii niiden muuttamiseen.

4. EDISTYKSEN TUOLLA PUOLEN?

Maaliskuussa 2007 lumi on melkein sulanut Etelä-Suomesta jo ennen kuin puoliväliä. Euroopan unioni on sopinut Kioton jälkeisistä ilmastotavoitteista ja uusiutuvan energian sitovasta lisäämistavoitteesta. Uusi teknologia tekee tuloaan energia-alalla ja liikenteessä. Kiina on ottanut tiukemman asenteen ympäristöongelmiinsa. Vaikka maailmassa vallitsee aiempaa laajempi yksimielisyys siitä, että ympäristö on otettava huomioon myös talouden piirissä, kestävään yhteiskuntaan ja edistyksen tuolle puolen on vielä matkaa.

Worldwatch-instituutti vaatii kestävän yhteiskunnan rakentamista. Tässä tutkimuksessa selvitettiin, miten instituutti tuota vaatimustaan legitimoit, mihin periaatteisiin sen vaatimus perustuu ja mihin se vaatimuksessaan vetoaa. Neljäntenä kysytään, voidaanko sen ajattelua kutsua ideologiaksi. Alussa esitetyt tutkimuskysymykset liittyvät toisiinsa läheisesti ja toisen ja kolmannen vastaukset ovat osittain päällekkäisiä. Kaikkien kysymysten pohtiminen on kuitenkin olennaista lopputuloksen kannalta.

Ensimmäinen tutkimuskysymys käsitteli Worldwatchin toiminnan legitimaatiota. Miten Worldwatch-instituutti legitimoit toimintansa?

Worldwatchin tapaa legitimoida toimintansa tarkasteltiin neljän keskeiseksi valitun käsitteen kautta, joita ovat *kestävyys*, *kasvu*, *globalisaatio* ja *edistys*. Näistä ainoastaan *kestävyys* ja *edistys* vastaavat analyysin metodina olevan Skinnerin innovatiivisen ideologin teorian evaluatiivis-deskriptiivista termejä. *Kasvu* ja *globalisaatio* puolestaan ovat prosesseja, joita Worldwatch käyttää evaluatiivis-deskriptiivisten käsitteiden tapaan legitimoimaan toimintaansa.

Käsitteistä *kestävyys* on Worldwatchin toimintansa legitimaatioon käyttämistä tärkein. Se on mukana jo instituutin ilmaisemassa vaatimuksessa muutoksesta kestävään talouteen ja yhteiskuntaan. *Kestävyystermin* merkityspohja on

käsiteparissa *kestävä kehitys*, jonka kestävyydelle antamaa myönteistä arvolatausta Worldwatch pyrkii innovatiivisen ideologian strategian mukaisesti hyödyntämään. Worldwatchin toiminnan legitimoinnin kannalta juuri kestävyys on kaikkein keskeisin käsite. Kestävyys on määre, joka Worldwatchin maailmassa soveltuu kaiken positiivisen kuvaamiseen. Se pyritään esittämään kaikin tavoin myönteisenä terminä ja kestävyteen pyrkiminen on Worldwatchille korkein mahdollinen päämäärä.

Kasvuprosessi liittyy keskeisimmin talouden ja väestönkasvuun. Molemmat prosessit ovat keskeisiä instituutin vaatimuksen legitimoinnissa, koska sen paremmin talous kuin väestökään eivät Worldwatchin mukaan voi kasvaa nykyisellä tavalla, jos tavoitteena on kestävä yhteiskunta. Tällöin myös kasvuprosessin uudelleensuuntaaminen on sen tavoite, jota legitimoidaan kestävyydellä. Vallitsevan näkemyksen mukaan vain talouden kasvu mahdollistaa hyvinvoinnin ja elintason säilyttämisen ja on edellytys taloudelliselle edistykselle. Omassa puheessaan Worldwatch pyrkii muuttamaan myönteistä suhtautumista talouskasvuun nykyistä neutraalimpaan suuntaan. Se haluaa osoittaa nykyisenlaisen talouskasvun olevan rajallista ja riippuvaista luonnonympäristöstä. Se ei kuitenkaan kokonaan kiellä kasvun mahdollisuutta, vaan haluaa pelkästään suunnata sen uudelleen. Tämä on yksi sen strategioista legitimoida muutosvaatimustaan ympäristön ja ihmisten hyvinvointiin vetoamalla.

Globalisaatioprosessiin Worldwatch suhtautuu hyvin samalla tavalla kuin (talous)kasvuunkin. Se haluaa muuttaa ilmiön nykyistä suuntausta paremmin ympäristön ja ihmisten tarpeet huomioivaksi. Innovatiivisen ideologian strategiaa Worldwatch hyödyntää globalisaatiotermin yhteydessä kahdella tavalla: ensinnäkin luomalla uuden käsiteparin *ekologinen globalisaatio*, jolla se pyrkii nostamaan ympäristöongelmat osaksi globalisaatiokäsitystä, sekä toisekseen pyrkimällä muuttamaan globalisaation myönteistä merkitystä neutraaliin tai jopa kielteiseen suuntaan viittaamalla sen yhteydessä ihmisten epätasa-arvoistumiseen

sekä terrorismiin.

Edistys on Worldwatchin käytössä myös evaluatiivis-deskriptiivinen termi. Se on jotain, mitä seuraa kestävään yhteiskuntaan siirtymisestä. Instituutin määritelmän mukaisesti edistystä on ympäristöllisesti kestävä yhteiskunta, jossa ympäristö kestää talouden ja yhteiskunnan prosessit. Instituutti suhtautuu kriittisesti käsitykseen nykyisen edistyksestä, mutta pitää edistystä mahdollisena, silloin kun talous rakentuu kestäväälle pohjalle.

Kaikissa analyysin keskeisissä käsitteissä korostuu siis *kestävyys*-termin käyttö instituutin toiminnan legitimoijana. Se mahdollistaa niin edistyksen, kasvun kuin globalisaationkin jatkumisen.

Toinen tutkimuskysymys koski Worldwatch-instituutin toiminnan taustalla vaikuttavia arvoja ja periaatteita. Millaiset arvot ja periaatteet ovat Worldwatch-instituutin toiminnan vaikuttimia?

Worldwatch-instituutin toiminnan vaikuttimina toimii kaksi periaatetta, joista ensimmäisen mukaan kaikkien ihmisten perustarpeet on tyydytettävä ilman, että samalla tuhotaan elämää ylläpitävä luonnonympäristö. Toisen periaatteen mukaan ympäristön hyvinvointi on välttämättömyys talouden ja ihmisen hyvinvoinnille. Näiden periaatteiden taustalla tärkeimpänä arvona voidaan Worldwatchin ajattelussa pitää ympäristön merkitystä koko elämän olemassaololle. Elämä itsessään on Worldwatchille arvokas.

Kolmanneksi tutkimuksessa kysyttiin sitä, mihin vetoamalla Worldwatch-instituutti uskoo parhaiten vaikuttavansa yleisöön ja miksi.

Koska Worldwatchin on vakuutettava aikamme talouskeskeinen yhteiskunta ja toisaalta talouden ohella länsimaisen yhteiskunnan moraali-identiteetissä ihmisoikeudet ja ihmisten tasa-arvoisuus ovat merkittävällä sijalla, on nämä seikat otettava huomioon yleisöön vedottaessa. Ihmisyyden osalta instituutti vetoaa

ihmisten samanarvoisuuteen. Tämä koskee sekä kaikkia tällä hetkellä maailmassa eläviä ihmisiä että nykyisten sukupolvien vastuuta tulevien sukupolvien elinmahdollisuuksien varmistamisesta. Jälkimmäinen on myös linjassa *kestävän kehityksen* määritelmän kanssa. Talouden osalta instituutti vetoaa talouden edistyksen ja menestyksen jatkumiseen sekä luonnonympäristön rajallisuuteen. Worldwatch vetoaa yleisöön mielellään konkreettisilla esimerkeillä, kuten vaikkapa Kiinan talouden ja kulutuksen kasvun luomilla ongelmilla.

Lopuksi kysyttiin, voidaanko Worldwatchin ajattelua nimittää ideologiaksi?

Instituutin ajattelu ei sinällään muodosta omaa ideologiaansa, omaa *ismiään*, mutta sitä voidaan pitää *ideologisena* ajatteluna, jolla pyritään ottamaan poliittinen kieli hallintaan ja legitimoimaan omaa epäsovinnasta toimintaa suhteessa ympäröivässä yhteiskunnassa yleisesti hyväksytyyn toimintaan. Worldwatchin ajattelu on lähellä valtavirtaista länsimaista kehitysajattelua, jonka tavoitteena ei ole yhteiskunnan radikaali muutos vaan pikemminkin rakenteita uudistava reformi. Siten Worldwatchin ajattelua ei voida pitää uniikkina tai erityisen radikaalina, vaikka se mielellään puhuukin vallankumouksesta viitatessaan kestävän yhteiskunnan rakentamiseen.

Miten tutkimus ja tutkimuskysymyksiin vastaaminen sitten onnistui? Kaiken kaikkiaan tässä tutkimuksessa vastattiin asetettuihin tutkimuskysymyksiin, vaikka vielä laajempaa tarkastelua olisi voitu tehdä sekä ideologiakäsitteen että aineiston analyysin osalta. Aineiston valinta toisella tavalla, olisi saattanut tuottaa suuremman määrän varsinaisia evaluatiivis-deskriptiivisiä käsitteitä, joiden tutkiminen olisi näin saattanut antaa laajempia tuloksia innovatiivisen ideologin teorian soveltamisesta. Laajempi aineistoon perehtyminen olisi todennäköisesti nostanut esiin myös jonkin verran enemmän seikkoja, joihin instituutin puheessa vedotaan.

Ideologiakäsitteeseen osalta olisi ollut tarpeen laajempi perehtyminen siihen,

mistä muista syistä, kuin historian lopun kaltaisista liberaalidemokratian riemuvoiton julistuksesta tai politiikan teknillistymisestä johtuen eräät politiikan tutkijat ovat halunneet luopua ideologiakäsitteen käytöstä kokonaan. Toisaalta ideologiakäsitteen historiaan olisi voitu perehtyä vielä syvällisemmin ja sitä kautta saada välineitä ideologian syvällisempään tarkasteluun ja pohdintaan sen olemassaolosta esimerkiksi ympäröivässä yhteiskunnassa. Tässä tutkimuksessa tehdyn taustoituksen pohjalta tätä tavoitetta ei edes yritetty toteuttaa, vaikka se olisi ollut mielenkiintoinen tutkimuskysymys.

Toisaalta Worldwatch-instituutin ajattelun tutkiminen juuri ideologiateorian viitekehyksessä oli alun perinkin erikoinen valinta. Olisi varmasti ollut mahdollista löytää muita, ehkä hedelmällisempiäkin tarkastelunäkökulmia, jotka olisivat myös paremmin jäsentäneet instituutin ajattelua ja maailmankuvaa. Tällaisia olisivat voineet olla esimerkiksi diskurssianalyysi ja sosiaalinen konstruktivismi tai toisaalta Worldwatchin ajattelun vertaaminen jonkin toisen ympäristö- tai talousorganisaation ajatteluun.

Jatkotutkimusmahdollisuuksia tälle tutkimukselle tarjoutuu muun muassa sen osalta, onko Worldwatchin ajattelu muuttunut tuoreemmissa *Maailman tila* -raporteissa, joiden muoto on muuttunut aiemmasta. Tarjoavatko uudet raportit enemmän ja konkreettisempia toimintasuosituksia ja poliittisia linjauksia, joiden pohjalta instituutin ajattelua voitaisiin nimittää omaksi ideologiakseen? Voidaanko niiden pohjalta muodostaa toimintasuunnitelma kestävään yhteiskuntaan siirtymiseen? Toisaalta voitaisiin tutkia myös sitä, miten instituutin ajattelu asettuu suhteessa muihin kehitys- ja ympäristöjärjestöihin. Onko sillä jotain omalaatuisia piirteitä, joita muista järjestöistä ei löydy vai onko se todellakin osa valtavirtaa, kuten tämän tutkimuksen pohjalta todetaan?

LÄHTEET

Tutkimusaineisto

Brown, Lester R. (1998): The Future of Growth. Teoksessa State of the World 1998. W.&W. Norton & Company. New York. London

Brown, Lester R. (2000): Challenges of the New Century. Teoksessa State of the World 2000. W.&W. Norton & Company. New York. London

Brown, Lester R. & Christopher Flavin (1999): A New Economy for a New Century. Teoksessa State of the World 1999. W.&W. Norton & Company. New York. London

Brown, Lester R. & Jennifer Mitchell (1998): Building a New Economy. Teoksessa State of the World 1998. W.&W. Norton & Company. New York. London

Flavin, Christopher (2001): Rich Planet, Poor Planet. Teoksessa State of the World 2001. W.&W. Norton & Company. New York. London

French, Hilary (2000): Coping with Ecological Globalization. Teoksessa State of the World 2000. W.&W. Norton & Company. New York. London

French, Hilary (2002): Reshaping Global Governance. Teoksessa State of the World 2002. W.&W. Norton & Company. New York. London

Gardner, Gary (2001): Accelerating the Shift to Sustainability. Teoksessa State of the World 2001. W.&W. Norton & Company. New York. London

Gardner, Gary (2002): The Challenge for Johannesburg: Creating a More Secure World. Teoksessa State of the World 2002. W.&W. Norton & Company. New York. London

Roodman, David Malin (1999): Building a Sustainable Society. Teoksessa State of the World 1999. W.&W. Norton & Company. New York. London

Haastattelu-aineisto

Michael Rennerin haastattelu 9.12.2006

Tutkimuskirjallisuus

Althusser, Louis (1969): Ideology and Ideological State Apparatuses (Notes towards an Investigation). Teoksessa Althusser Louis (1971): Lenin and Philosophy and Other Essays. NLB. London

Aristoteles (1997): Retoriikka ja runousoppi. Gaudeamus. Helsinki

Conca, Ken & Geoffrey D. Dabelko (1998): From Ecological Conflict to Environmental Security? Teoksessa Conca Ken & Geoffrey D. Dabelko (edit.) (1998): Green Planet Blues. Environmental Politics from Stockholm to Kyoto. Westview Boulder. Oxford.

Daly, Herman E. (1996): Sustainable Growth? No Thank You. Teoksessa Mander, Jerry & Edward Goldsmith (toim.) (1996): The Case Against the Global Economy. And for a Turn toward the Local. Sierra Club Books. San Francisco

Dobson, Andrew (1990): Green Political Thought. Uniwin Hyman. London

Eckersley, Robyn (1992): Environmentalism and Political Theory. Towards and ecocentric approach. UCL Press. London

Flavin, Christopher (2002): Preface. Teoksessa State of the World 2002. W. & W. Norton & Company. New York. London

Freden, Michael (1996): Ideologies and Political Theory: A Conceptual Approach. Clarendon Press. Oxford

Freden, Michael (2000): Editorial: Political ideology at century's end. Journal of Political Ideologies. 5:1, 5-15

Freden, Michael (2001): Editorial: What is special about ideologies. Journal of Political Ideologies 6:1, 5-12

Freeden, Michael (2003): *Ideology. A Very Short Introduction*. Oxford University Press. Oxford. New York

Gramsci, Antonio (1999): *Selections from the Prison Notebooks of Antonio Gramsci*. ElecBook. London

Gray, John N. (2002): *Straw Dogs. Thoughts on Humans and Other Animals*. Granta Books. London

Gray, John N. (2004): *Heresies. Against Progress and Other Illusions*. Granta Books. London

Heywood, Andrew (2003): *Political Ideologies. An Introduction*. Palgrave MacMillan. New York

Kaakkuri-Knuutila, Marja-Liisa (1998): *Retoriikka. Teoksessa Kaakkuri-Knuutila, Marja-Liisa (toim.) (1998): Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vaikuttamisen taidot. Gaudeamus. Helsinki*

Knight, Kathleen (2006): *Transformations of the Concept of Ideology in the Twentieth Century. American Political Science Review. 100: 4, 619-626*

Lélé, Sharachachandra M. ([1991]1998): *Sustainable Development: A Critical Review. Teoksessa Conca Ken & Geoffrey D. Dabelko (edit.) (1998): Green Planet Blues. Environmental Politics from Stockholm to Kyoto. Westview. Boulder. Oxford.*

MacKenzie, Iain (2003): *The idea of ideology. Teoksessa Eccleshall, Rober; Finlayson, Alan; Geoghegan, Vincent; Kenny, Michael; Lloyd, Moya; MacKenzie, Iain & Rick Wilford (2003): Political Ideologies. An introduction. Routledge. London. New York*

Mannheim, Karl (1936): *Ideology and Utopia. An Introduction to the Sociology of Knowledge. Routledge & Kegan Paul. London*

Marx, Karl & Friedrich Engels (2001): *The German Ideology. ElecBook. London*

- Palonen, Kari** (2003): *Quentin Skinner. History, Politics, Rhetoric*. Polity. Cambridge.
- Palonen, Kari** (1996): Retorinen käänne poliittisen ajattelun tutkimuksessa. Quentin Skinner, retoriikka ja käsitehistoria. Teoksessa Palonen, Kari & Hilikka Summa (toim.) (1996): *Pelkkää retoriikkaa*. Vastapaino. Tampere
- Perelman, Chaïm** (1996 (1977)): *Retoriikan valtakunta*. Vastapaino. Tampere
- Platon** (1979) *Teokset III*. Otava. Keuruu
- Platon** (1981): *Teokset IV: Valtio*. Otava. Keuruu
- Saarinen, Esa** (1985): *Länsimaisen filosofian historia huipulta huipulle Sokrateesta Marxiin*. WSOY. Juva
- Scholte, Jan Aart** (2000): *Globalization. A critical introduction*. Macmillan Press. London
- Sihvola, Juha** (1997): *Selitykset. Retoriikka*. Teoksessa Aristoteles (1997): *Retoriikka ja runousoppi*. Gaudeamus. Helsinki
- Skinner, Quentin** (1988a): *A reply to my critics*. Teoksessa Tully, James (toim.) (1988): *Meaning and Context. Quentin Skinner and his Critics*. Polity. Cambridge
- Skinner, Quentin** (1988b): *Some problems in the analysis of political thought and action*. Teoksessa Tully, James (toim.) (1988): *Meaning and Context. Quentin Skinner and his Critics*. Polity. Cambridge
- Skinner, Quentin** (2002): *Visions of Politics Vol. 1: Regarding Method*. Cambridge University Press. West Nyack
- Tammilehto, Olli** (2001): *Maailman tilan kootut selitykset*. Like. Helsinki
- Väyrynen, Raimo** (2001): *Globalisaatiokritiikki ja kansalaisliikkeet*. Gaudeamus. Helsinki
- Wolf, Martin** (2005): *Why Globalization Works*. Yale University Press. New

Haven. London.

World Commission on Environment and Development (1987): Our Common Future. Oxford University Press. New York

Internetlähteet

Earth Policy Institute (2005): Detailed Biography - Lester R. Brown.

http://www.earth-policy.org/About/Lester_bio.htm. Viitattu 11.01.05

International Panel on Climate Change (2007): The Physical Science Basis.

Summary for Policymakers <http://www.ipcc.ch/SPM2feb07.pdf> Viitattu 05.02.2007

Meriam-Webster's Online Dictionary (2007): Progress. <http://www.m->

[w.com/cgi-bin/dictionary?sourceid=Mozilla-search&va=progress](http://www.m-w.com/cgi-bin/dictionary?sourceid=Mozilla-search&va=progress) Viitattu 11.03.2007

UN Earth Summit (2007): Background.

<http://www.un.org/geninfo/bp/envirp2.html> Viitattu 02.03.2007

Worldwatch Institute (2005a): Worldwatch Mission Statement.

<http://www.worldwatch.org/about/mission/>. Viitattu 11.1.2005

Worldwatch Institute (2005b): Worldwatch Institute Staff.

<http://www.worldwatch.org/taxonomy/term/28> Viitattu 11.01.2005

Worldwatch Institute (2005c): Board of Directors.

<http://www.worldwatch.org/node/991>; Viitattu 11.01.2005

Worldwatch Institute (2005d): State of the World 1995.

<http://www.worldwatch.org/pubs/sow/1995/> Viitattu 11.1.2005

Worldwatch Institute (2005e): State of the World 1996.

<http://www.worldwatch.org/pubs/sow/1996/>. Viitattu 11.1.2005

Lehdet

Ollilan uusi missio, Helsingin Sanomat 28.1.2007, Sunnuntai-sivut

Dokumenttielokuvat

David, Laurie; Bender, Lawrence & Scott Z. Burns (toim.) (2006): **Epämiellyttävä totuus**